

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання

**КИЇВ
КПІ ім. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО
2018**

Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс [Електронний ресурс]: навч. посіб. для здобув. ступ. бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: О.В. Тихонюк. - Електронні текстові дані (1 файл: 882 Кбайт). - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 56 с.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 3 від 22.11.2018 р.)
за поданням Вченої ради факультету соціології і права
(протокол № 11 від 25.06.2018 р.)*

Електронне мережне навчальне видання

Основи конституційного права України
Навчально-методичний комплекс (навчальний посібник) до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів ступеня бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання

Укладач: *Тихонюк Ольга Володимирівна*

Відповідальний
редактор: *Кравчук О.О., д-р юрид.наук, проф.*

Рецензент: *Павленко І.В., канд.юрид.наук, доц.*

Навчально-методичний комплекс (навчальний посібник) містить інформацію про мету і завдання навчальної дисципліни, зміст навчального матеріалу, перелік тем лекцій та їх плани, методичні вказівки до семінарських занять, завдання для самостійної роботи, кейси (практичні завдання), індивідуальні завдання, питання для самоконтролю щодо належної підготовки до семінарських занять, підсумкових контрольних занять (модулів) та успішного складання заліку.

Посібник буде корисним усім, хто бажає закріпити свої знання з основ конституційного права України.

Тихонюк О.В., 2018 рік
КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018 рік

Основи конституційного права України: Навчально-методичний комплекс (навчальний посібник) до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів ступеня бакалавра усіх напрямів підготовки денної та заочної форми навчання [Електронний ресурс]. - Уклад.: Тихонюк О. В. - Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. - 56 с. Методичні вказівки містять інформацію про мету і завдання навчальної дисципліни, зміст навчальної дисципліни, розширені плани лекцій, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, кейси, індивідуальні завдання, питання для самоконтролю для підготовки до заліку.

Основы конституционного права Украины: Учебно-методический комплекс (учебное пособие) для изучения учебной дисциплины для соискателей степени бакалавр всех специальностей дневной и заочной формы обучения. - [Электронный ресурс]. - Сост.: Тихонюк О. В. - Киев: КПИ им. Игоря Сикорского, 2018. - 56 с. Методические указания содержат информацию о цели и задачах учебной дисциплины, содержание учебного материала, расширенные планы лекций, планы семинарских занятий, задания для самостоятельной работы, кейсы, индивидуальные задания, вопросы для самоконтроля при подготовке к зачёту.

Principles of Constitutional Law of Ukraine: tutorial for students of all specialties of full-time and extramural of all specialties. Compiler: O.V. Tykhonyuk – Kyiv, Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 2018. – 56 p. Tutorial contain information on the goals and objectives of the course, the content of the educational material, the list of themes of lectures, extended lectures plans and seminar classes, tasks for independent work, individual tasks and questions for self-testing in preparation for the tests.

ЗМІСТ

Анотація	3
Загальні відомості	5
Розподіл навчального часу	6
Мета та завдання навчальної дисципліни	6
Зміст навчальної дисципліни	7
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	9
Тема 1.1. Конституція України — основа українського законодавства	9
Тема 1.2. Конституційний лад України: загальна характеристика	11
РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	12
Тема 2.1. Громадянство України	12
Тема 2.2. Права, свободи і обов'язки людини і громадянина: загальна характеристика	16
РОЗДІЛ 3. ФОРМИ НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	18
Тема 3.1. Народовладдя в Україні: загальна характеристика	18
Тема 3.2. Верховна Рада України	21
Тема 3.3. Президент України	23
Тема 3.4. Система органів державної виконавчої влади в Україні	25
Тема 3.5. Організація правосуддя в Україні	27
РОЗДІЛ 4. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ	29
Тема 4.1. Територіальний устрій в Україні	29
Тема 4.2. Місцеве самоврядування в Україні: загальна характеристика	30
Вимоги до написання реферату. Орієнтовний перелік тем рефератів	32
Рекомендації з виконання контрольних робіт	34
Питання для самопідготовки	41
Розподіл балів, які отримують студенти	42
Шкала оцінювання: національна та ECTS	43
Додатки [опорні таблиці]	44
Рекомендована література	54
Нормативно-правове забезпечення	55

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Конституційне право України — провідна галузь публічного права, яка регулює суспільні відносини щодо найважливіших питань держави і суспільства: 1) основи державного устрою України, 2) конституційний статус людини і громадянина, 3) форми народовладдя, 4) повноваження, порядок формування та діяльності органів державної влади за їх поділом на законодавчу, виконавчу і судову, 5) територіальний устрій і місцеве самоврядування в Україні.

Таким чином, предметом навчальної дисципліни «Основи конституційного права України» є базові основи конституційного ладу України, правового статусу людини і громадянина, народовладдя, територіального устрою.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Основи конституційного права України» як частина правової науки займає самостійне місце в системі наукових дисциплін, що викладаються у вищих навчальних закладах. Разом з тим, вона знаходиться в певному зв'язку з іншими дисциплінами циклу соціально-гуманітарної підготовки студентів. Такими дисциплінами, зокрема, є історія, філософія, психологія, соціологія, політологія, правознавство тощо. Ці дисципліни створюють загальну світоглядну і методологічну основу для сприйняття студентами змісту курсу «Основи конституційного права України».

Навчальна дисципліна «Основи конституційного права України» вивчається протягом одного семестру, розрахована на 60 годин.

Методичні вказівки містять розширені плани лекційних та семінарських занять, а також завдання на самостійну роботу, що дає можливість студентам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

Методика вивчення навчальної дисципліни ґрунтується на поєднанні і дотриманні послідовності вивчення лекційного матеріалу та самостійному опрацюванні студентами навчального матеріалу з використанням основного і додаткового навчально-методичного матеріалу. Обсяги розділів лекційного матеріалу та тематика завдань для самостійної роботи, що пропонуються для опрацювання студентами, чітко визначаються запланованою кількістю годин, відведених на відповідні аудиторні та поза аудиторні заняття.

Самостійна робота студента передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни.

Перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Під час самостійної роботи необхідно використовувати рекомендовану літературу та нормативно-правові акти з відповідної теми, а у випадках, рекомендованих викладачем, і судову практику. При цьому слід використовувати законодавство, чинне на момент виконання завдання (на час підготовки до заняття).

При використанні нормативно-правових актів слід застосовувати їх останні редакції. Для використання останньої редакції доцільно використовувати відповідні аналітичні інформаційно-правові системи або вільно доступні ресурси мережі Інтернет на сайтах <http://rada.gov.ua/>, <http://nau.kiev.ua/> та інших. Із судовою практикою при необхідності можна ознайомитися в Єдиному реєстрі судових рішень в мережі Інтернет на сайті <http://reyestr.court.gov.ua/>.

Методика оцінювання рівня засвоєння знань передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю з дисципліни «Основи конституційного права України» є залік.

2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ*

Форма навчання	Кредитні модулі	Всього		Розподіл навчального часу за видами занять					Семестрова атестація
		Кредитів	Годин	Лекції	Семінарськ і заняття	СРС	МКР	Індивід. завдання (вид)	
Денна	1	2	60	18	18	24	МКР	реферат	Залік
Заочна	1	2	60	8	2	50		ДКР	Залік

* відповідно до навчальних планів факультетів розподіл навчального часу може бути іншим

3. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів наступних здатностей: 1) використовувати норми Конституції України та конституційного законодавства у повсякденному житті і професійній діяльності; 2) усвідомлювати свої конституційні права та ефективно їх захищати.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

ЗНАННЯ:

- 1) структури і змісту Конституції України, її термінологію;
- 2) принципів функціонування правової держави і громадянського суспільства;
- 3) змісту своїх конституційних прав і свобод, їх гарантій та способів захисту;
- 4) видів робочого часу і часу відпочинку за чинним законодавством про працю України;
- 5) конституційно-правового статусу органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні;
- 6) форм і способів своєї участі в управлінні державними справами.

УМІННЯ:

- 1) швидко орієнтуватись у системі конституційного законодавства;
- 2) самостійно використовувати норми Конституції України у повсякденному житті і професійній діяльності;
- 3) ефективно захищати свої конституційні права у відносинах з органами державної влади, юридичними особами та іншими громадянами;
- 4) давати конституційно-правову оцінку рішенням і діям органів державної влади, відповідних посадових осіб.

4. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1. Загальні положення.

Конституція: поняття, види. Конституційно-правові норми. Поняття конституційно-правових відносин. Суб'єкти конституційно-правових відносин. Конституція України - Основний закон суспільства і держави. Принципи, структура, функції Конституції України. Система джерел конституційного права України. Закон в системі джерел конституційного права. Відповідальність в конституційному праві. Конституція України від 28.06.1996, Конституція України від 08.12.2004: порівняльна характеристика. Конституція України від 28.06.1996 та конституції інших країн: порівняльна характеристика. Порядок внесення змін до Конституції України. Законодавчий і конституційний процес. Тлумачення Конституції України. Конституційна реформа в Україні: зміст та основні напрями.

Поняття, система конституційного ладу України. Державний і суспільний лад України. Державні символи. Конституційний устрій України. Державний суверенітет. Україна - демократична, соціальна та правова держава. Принцип поділу державної влади. Державна ідеологія. Мовна політика в Україні. Значення статті 19 чинної Конституції України.

Розділ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.

Правовий статус особи: поняття, види. Конституційний статус особи. Поняття громадянства і належність до громадянства України. Принципи громадянства України. Набуття громадянства України. Припинення громадянства України. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні. Надання притулку в Україні.

Поняття конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх система.

Громадянські права і свободи. Політичні права і свободи. Економічні, соціальні, культурні [духовні] права і свободи. Конституційні обов'язки. Гарантії конституційних прав людини і громадянина.

Розділ 3. Форми народовладдя в Україні. Організація державної влади.

Форми безпосередньої і представницької демократії. Поняття референдуму і види референдумів в Україні. Основні принципи і стадії проведення референдумів. Порядок введення в дію, зміна та відміна рішень, прийнятих шляхом референдуму. Особливості підготовки та проведення референдуму за народною ініціативою.

Виборче право і види виборчих систем: загальна характеристика. Активне і пасивне виборче право. Виборча система України. Основні принципи і стадії проведення виборів. Суб'єкти виборчого процесу. Гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу.

Правовий статус Верховної Ради України. Структура і склад Верховної Ради України. Порядок роботи Верховної Ради України. Регламент Верховної Ради України. Припинення повноважень Верховної Ради України. Законодавчий процес: поняття, стадії.

Правовий статус народних депутатів. Депутатський мандат: поняття, види. Форми діяльності народного депутата. Права та обов'язки народного депутата України. Відповідальність народного депутата України. Депутатський запит, депутатське звернення; депутатська група, депутатська фракція; депутатський імунітет, депутатський індемнітет. Дострокове припинення повноважень народного депутата.

Історія виникнення і становлення інституту президента в Україні. Президент України: місце та роль у системі вищих державних органів. Вибори Президента України: види, організація, проведення. Вимоги до кандидатів у Президенти України. Порядок висунення кандидатів у Президенти України. Реєстрація кандидата у Президенти України. Порядок вступу на посаду Президента України.

Функції і повноваження Президента України за чинною Конституцією України. Припинення повноважень Президента України. Акти Президента України та порядок їх вступу в силу. Відповідальність Президента України. Дорадчі та робочі органи Президента України.

Кабінет Міністрів України - вищий орган виконавчої влади України в системі органів виконавчої влади. Порядок формування Кабінету Міністрів, його склад, основні функції і повноваження.

Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України: система, правові засади, організація та діяльність. Місцеві органи виконавчої влади. Адміністративна реформа в Україні: мета, завдання, реалізація.

Судова система України та форми здійснення правосуддя. Принципи організації і діяльності судів загальної юрисдикції, їх система. Спеціалізація судів. Підвідомчість і підсудність. Місцеві, апеляційні і касаційні суди.

Конституційний контроль в Україні: поняття, види. Місце і роль Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Порядок утворення, склад, повноваження Конституційного Суду України. Вимоги до суддів Конституційного Суду. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України. Конституційне подання і конституційне звернення. Акти Конституційного Суду.

Розділ 4. Місцеве самоврядування. Територіальний устрій.

Місцеве самоврядування: поняття, природа, роль, значення. Система і принципи місцевого самоврядування. Реформа місцевого самоврядування. Децентралізація в Україні. Територіальна громада як основа місцевого самоврядування, порядок її формування, основні функції, повноваження та порядок роботи. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з місцевими державними адміністраціями.

Територіальний устрій України: поняття, правова характеристика. Унітарна і федеративна держава. Адміністративно-територіальні одиниці в Україні. Адміністративно-територіальний устрій України з точки зору адміністративно-територіальної реформи. Проблематика адміністративно-територіального поділу України. Територіальна автономія: поняття, види. Статус Автономної Республіки Крим. Проблематика автономій.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ТЕМА 1.1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ — ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ПЛАН ЛЕКЦІЙ:

1. Конституція: поняття, види.
2. Конституційно-правові норми та їх особливості.
3. Поняття конституційно-правових відносин.
4. Суб'єкти конституційно-правових відносин.
5. Конституція України - Основний закон суспільства і держави.
6. Принципи, структура, функції Конституції України.
7. Система джерел конституційного права України.
8. Закон в системі джерел конституційного права.
9. Відповідальність в конституційному праві.
10. Конституція України від 28.06.1996, Конституція України від 08.12.2004: порівняльна характеристика.
11. Конституція України від 28.06.1996 та конституції інших країн: порівняльна характеристика.
12. Порядок внесення змін до Конституції України.
13. Законодавчий і конституційний процес.
14. Тлумачення Конституції України.
15. Конституційна реформа в Україні: зміст та основні напрями.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Конституція - єдиний правовий акт [або система таких актів], який визначає суспільний і державний лад країни, державний устрій, основні права і обов'язки громадян; має найвищу юридичну силу.

Види конституцій - **Див.: Додатки. Таблиця № 1.**

Конституційні норми закріплюють устрій країни як суверенної та незалежної держави. Конституційним нормам властивий політичний характер, оскільки предметом конституційного права є державно-політичні відносини влади, тобто, політичні відносини, що виникають і здійснюються у сфері функціонування держави.

Відмінності норм Конституцій України у редакції 1996 і 2004 - **Див.: Додатки. Таблиця № 2.**

Конституційні відносини є результатом дії норм конституційного права. Характер суспільних відносин, врегульованих нормами конституційного права, визначає їх композицію, тобто структуру. Зазвичай класична модель правової норми передбачає обов'язкову наявність трьох взаємопов'язаних ланок: *гіпотези, диспозиції і санкції*. Для конституційного права такі норми є, як правило, винятком: більшість з них містять лише правило поведінки — *диспозицію*. Надзвичайно рідко трапляються гіпотеза й санкція.

Суб'єктами (учасниками) *конституційно-правових відносин* є: 1) фізичні особи; 2) сукупності людей; 3) територіальні утворення; 4) державні органи; 5) депутати та їх об'єднання. Зазначені суб'єкти конституційно-правових відносин володіють певним статусом, наділені відповідною праводієздатністю, механізмом реалізації своїх повноважень тощо. Разом із тим їм притаманний цілий ряд специфічних ознак.

Не всі нормативні акти є джерелами конституційного права.

Чинна Конституція України була прийнята Верховною Радою України від імені українського народу 28.06.1996. *Структура Конституції*: преамбула (вступна частина) + 15 розділів.

Загальнолюдські цінності, проголошені в *преамбулі* Конституції України: 1) *демократія* (права і свободи людини, гідні умови життя, демократична, правова, соціальна держава), 2) *державність* (суверенна воля народу, багатовікова історія українського державного будівництва, право на самовизначення), 3) *моральні цінності* (відповідальність перед богом та власною совістю), 4) *патріотизм* (відповідальність за свою Батьківщину перед попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, громадянська згода).

Юридичні властивості чинної Конституції України: 1) *верховенство* (Конституція є Основним Законом, складає вершину правової системи і діє на усій території України), 2) *вища юридична сила* (обов'язкове дотримання норм Конституції усіма суб'єктами конституційно-правових відносин; усі закони та інші нормативно-правові акти повинні їй відповідати), 3) *юридична база законодавства* (Конституція встановлює види правових актів, що приймаються державними органами, визначає сферу і об'єкти законодавчого регулювання та закони, які необхідно прийняти).

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *конституція, писана конституція, неписана конституція, дарована конституція, народна конституція, гнучка конституція, жорстка конституція, тимчасова конституція, постійна конституція.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Чому конституційне право називають "**державним правом**", а Конституцію - "**правом законів**"?
2. Які види конституцій вам відомі?
3. Назвіть характерні особливості чинної Конституції України.
4. В чому полягають юридичні властивості Конституції?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Конституція України — основа українського законодавства*

1. Значення Конституції для розвитку українського суспільства і держави.
2. Конституція України - Основний закон суспільства і держави, що визначає найважливіші засади організації суспільства.
3. Конституція України — уособлення верховенства права, сутності та спрямованості політики української держави.
4. Конституція України — це закріплення основ суспільного і державного устрою, стимулятор демократичного і соціального розвитку.
5. Конституція — основа правової системи держави.
6. Порядок внесення змін до Конституції України.
7. Конституційний процес і реформи в Україні: мета проведення, завдання.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **конституція, писана конституція, неписана конституція, дарована конституція, народна конституція, гнучка конституція, жорстка конституція, тимчасова конституція, постійна конституція.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Конституція Пилипа Орлика (1710) як перша писана конституція: загальна характеристика
- 2) Універсали Центральної Ради (1917-1918): загальна характеристика.
- 3) Конституція УНР (1918): загальна характеристика.
- 4) Конституції Радянської України (1919, 1929, 1937, 1978): загальна характеристика.
- 5) Акт відновлення Української держави (30.06.1941): загальна характеристика.
- 6) Декларація про державний суверенітет УРСР (16.07.1990): загальна характеристика.
- 7) Акт проголошення незалежності України (24.08.1991): загальна характеристика.
- 8) Конституційний договір між Верховною Радою України і Президентом України на період до прийняття нової Конституції України (08.06.1995): загальна характеристика.
- 9) Знайти приклади порушення порядку внесення змін до Конституції України.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ТЕМА 1.2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття, система конституційного ладу України.
2. Україна — суверенна і незалежна держава.
3. Україна — демократична держава.
4. Україна — соціальна держава.
5. Україна — правова держава.
6. Україна — унітарна держава.
7. Державні символи.
8. Принцип поділу влади.
9. Державна ідеологія. Мовна політика в Україні. Значення статті 19 чинної Конституції України.
10. Основи національної безпеки та зовнішньополітичної діяльності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Конституційний лад можна розглядати як фактичну конституцію держави, тобто ті реальні суспільні відносини, що складаються на ґрунті юридичної конституції або навпаки, виникають і функціонують всупереч їй. Він (цей лад), з одного боку, є похідним від юридичної конституції, виступаючи (звичайно в ідеалі) як її втілення в життя. З іншого боку, конституційний лад сам впливає на зміст нормативно-правового вираження та забезпечення або незабезпечення юридичної конституції. Таким чином, конституційний лад (фактично конституція) та юридична конституція складають конституційну систему.

Загальні засади державного ладу України - **Див.: Додатки. Таблиця № 3.**

Принципи конституційного ладу: 1) *державний суверенітет* (державна влада в Україні єдина, верховна та незалежна), 2) *унітаризм* (державна цілісність), 3) визнання *людини* найвищою соціальною цінністю, 4) *суверенітет народу* (верховенство народної влади, право народу бути носієм суверенітету і єдиним джерелом влади), 5) *поділ влади* на законодавчу, виконавчу і судову, 6) *формування ринкової економіки* (визнання та захист різних форм власності), 7) *ідеологічна і політична різноманітність* (жодна ідеологія не може бути визнана державою як обов'язкова, визнання багатопартійності), 8) *Україна — світська держава* (жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, церкву і релігійні організації відокремлено від держави).

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *конституційний лад, державний лад, суспільний лад, суверенітет, національний суверенітет, народний суверенітет, український народ, українська нація, народ України, населення України, державний суверенітет, республіка, парламентська республіка, президентська республіка, змішана республіка.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Назвати найголовніші конституційні принципи організації та діяльності державного і суспільного ладу.
2. Чим визначається суверенність держави?
3. Що означає положення Конституції України «**Україна є незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою**»?
4. У чому полягає взаємозв'язок суспільства і держави?
5. Яка форма державного правління України? У чому полягає суть даної форми правління?
6. Як співвідносяться з чинним законодавством України укладені нею міжнародні договори?
7. Що означає поняття «**державна мова**»?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.
ТЕМА: Конституційний лад України

1. Поняття, система конституційного ладу України.
2. Конституційний устрій України. Україна - демократична, соціальна та правова держава.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **конституційний лад, державний лад, суспільний лад, суверенітет, національний суверенітет, народний суверенітет, український народ, українська нація, народ України, населення України, державний суверенітет, республіка, парламентська республіка, президентська республіка, змішана республіка.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

ЗАВДАННЯ № 1. Підготувати наступні доповіді [за вибором]:

- А)** Чому ідея побудови в Україні правової держави є популярною, але нереалізованою?
- Б)** Що потрібно зробити, щоб країною керували ті, хто має до цього талант і покликання, а не ті, в кого амбіції і зв'язки?

ЗАВДАННЯ № 2. Підготувати доповідь - презентацію **"ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯВИЩА, ПОДІЇ, ПРОЦЕСУ"** (УВАГА! СТУДЕНТ ОБИРАЄ НА ВЛАСНИЙ РОЗСУД БУДЬ-ЯКУ ПОДІЮ АБО ЯВИЩЕ ЧИ ПРОЦЕС, ЯКІ МАЮТЬ БЕЗПОСЕРЕДНЄ ВІДНОШЕННЯ ДО УКРАЇНИ І ГОТУЄ РОЗГОРНУТУ ДОПОВІДЬ ЗА ПЛАНОМ, ЩО ДОДАЄТЬСЯ):

1. Час події.
2. Місце події.
3. Масштаби події
4. Учасники події.
5. Мета учасників.
6. Короткий зміст події, явища, процесу.
7. Здобутки події.
8. Результати події.
9. Перспективи події.
10. Провідні діячі.

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
ТЕМА 2.1. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Правовий статус особи: поняття, види.
2. Конституційний статус особи.
3. Поняття громадянства і належність до громадянства України.
4. Принципи громадянства України.
5. Набуття громадянства України.
6. Припинення громадянства України.
7. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.

8. Надання притулку в Україні.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Правовий статус особи — відносини між особою і державою та суспільством, передбачені та гарантовані законами.

Види правового статусу особи - **Див.: Додатки. Таблиця № 4.**

Громадянство — правовий зв'язок фізичної особи та держави, що породжує взаємні права та обов'язки. Способи набуття громадянства - **Див.: Додатки. Таблиця № 5.**

Принципи громадянства України: 1) демократизм, 2) єдиний порядок набуття, 3) невизнання подвійного громадянства, 4) свобода та добровільність вибору громадянства, 5) повага до норм міжнародного права, 6) невидача громадян України іншій державі, 7) збереження громадянства України за особами, що проживають за кордоном.

Підстави *набуття* громадянства України - **Див.: Додатки. Таблиця № 6.**

Умови *прийняття* до громадянства України - **Див.: Додатки. Таблиця № 7.**

Особи, які є громадянами України: 1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24.08.1991) постійно проживали на її території, 2) особи, що на момент вступу в силу Закону України “Про громадянство України” (13.10.1991) постійно проживали в Україні і не були громадянами інших держав, 3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13.11.1991 і яким у паспорті зразка 1974 внесено запис “громадянин України”, а також діти таких осіб, якщо вони на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, 4) особи, які набули громадянства України відповідно до законів України.

Способи *припинення* громадянства України - **Див.: Додатки. Таблиця № 8.**

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які знаходяться в Україні на законних підставах: 1) користуються такими самими правами і свободами, несуть такі самі обов'язки, як громадяни України, 2) можуть отримати притулок у порядку, встановленому законом, 3) можуть імігрувати в Україну на ПМЖ, якщо вони мають в Україні законні джерела існування, близьких родичів — громадян України, знаходяться на утриманні громадянина України або утримують громадянина України, 4) не можуть призначатися на певні посади (?) або займатися трудовою діяльністю, пов'язаною з належністю до громадянства України, 5) не можуть обирати та бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування, 6) не підлягають загальному військовому обов'язку тощо.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *громадянство, підданство, апатрид, біпатрид, громадянин, іноземець, особа без громадянства, біженець, тимчасовий внутрішній переселенець, імміграція, філіація, натуралізація, репатріація, оптація, “набуття громадянства за правом крові”, “набуття громадянства за правом землі”, депатріація, паспорт.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. У чому полягає суть громадянства?
2. Принципи конституційного статусу громадянина України.

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Громадянство України*

1. Правовий статус особи: поняття, види.
2. Принципи громадянства України.

3. Набуття і припинення громадянства України.
4. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.
5. Депортація та екстрадиція іноземців.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **громадянство, підданство, апатрид, біпатрид, громадянин, іноземець, особа без громадянства, біженець, тимчасовий внутрішній переселенець, імміграція, філіація, натуралізація, репатріація, оптація, “набуття громадянства за правом крові”, “набуття громадянства за правом землі”, депатріація, паспорт.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Порівняльна характеристика різних способів набуття громадянства (за “правом землі”, “за правом крові” тощо).
- 2) Правове регулювання статусу біженців в Україні.
- 3) Правове регулювання статусу тимчасових внутрішніх переселенців в Україні.

ВИРІШИТИ ЗАДАЧІ:

ЗАДАЧА № 1. Визначити громадянство дитини [відповідь оформити у вигляді таблиці]:

Громадянство одного з батьків	Громадянство другого з батьків	Місце народження дитини	Громадянство дитини
Україна	Україна	Україна	
Україна	Україна	За межами України	
Україна	Іноземець	Україна	
Україна	Іноземець	За межами України	
Україна	Без громадянства	Україна	
Без громадянства	Без громадянства	Україна	
Невідомо	Невідомо	Україна	

ЗАДАЧА № 2. Визначити за допомогою Закону України "Про громадянство" від 18.01.2001 хто із зазначених осіб **не має** права на отримання українського громадянства:

1) Андрій Репетовський, який народився на території Вірменії, батьками якого є громадяни України	ВІДПОВІДЬ:
2) 32-річна Яна Чешкова, яка народилася та до 26 років постійно жила в Празі, потім, одружившись із громадянином України, переїхала до України, де наразі живе та працює, вивчила українську мову, історію та Конституцію України	ВІДПОВІДЬ:
3) Ксенія Мочалкіна, яка народилася в Києві, її батько - громадянин Польщі, мати — громадянка Росії	ВІДПОВІДЬ:
4) дитина, що народилася в Україні під час переїзду її батьків із Росії на постійне проживання до Німеччини	ВІДПОВІДЬ:
5) особа без громадянства, дід якої народився на території Закарпатської України та емігрував до США у 1939 році	ВІДПОВІДЬ:
6) дитина, батьки якої померли [громадяни Молдови], виховується у державному дитячому будинку в Україні	ВІДПОВІДЬ:

7) громадянин України встановив опіку над своїм другом, громадянином Білорусі, який проживає в Україні і визнаний судом недієздатним	ВІДПОВІДЬ:
8) громадянин Росії визнаний судом батьком дитини, що народилася в Україні у громадянки України	ВІДПОВІДЬ:
9) особа без громадянства, що проживає в Україні протягом останніх 4 років, має власну квартиру, отримує пенсію, вивчила українську мову, не притягувалася до юридичної відповідальності, подала заяву про прийняття до громадянства України	ВІДПОВІДЬ:
10) дитина, що народилася в Україні, батьки якої є особами без громадянства, що постійно проживають в Україні	ВІДПОВІДЬ:
11) новонароджена дівчинка, яку знайдено на залізничному вокзалі міста Лубни Полтавської області, батьки якої невідомі	ВІДПОВІДЬ:
12) дитина, що народилася в Україні, батьки якої є особами без громадянства, що тимчасово перебувають на території України	ВІДПОВІДЬ:

ЗАДАЧА № 3. Визначити за допомогою Закону України "Про громадянство" від 18.01.2001 випадок, у якому **втрачається українське громадянство:**

1) Андрій Репетовський три роки тому виїхав з України до Анголи та рік тому вступив на військову службу до поліції цієї країни	ВІДПОВІДЬ:
2) Ксенія Мочалкіна — громадянка України одружилася з громадянином США та два роки тому виїхала до нього на постійне проживання	ВІДПОВІДЬ:
3) 12-річний Назар - громадянин України, усиновлений громадянами ФРН, виїхав на проживання до усиновителів	ВІДПОВІДЬ:
4) Олені Деркач, громадянці України, під час перебування у Франції було відмовлено в захисті її інтересів посольством України	ВІДПОВІДЬ:
5) сім'я Орлових: чоловік, дружина, донька [13 років], син [6 років], що проживає у США 5 років, отримала дозвіл від уряду країни на прийняття громадянства США. Чи враховуватимуться у даному разі інтереси дітей?	ВІДПОВІДЬ:
6) батьки малолітнього Антона Мочалкіна [14 років] переїжджають на постійне проживання у Росію, змінюючи громадянство України на російське. Антон не бажає переїжджати, змінювати громадянство і хоче жити в Україні з бабусею. Чи буде враховано бажання Антона у зазначеній ситуації?	ВІДПОВІДЬ:
7) громадянин України виїхав на постійне місце проживання до Угорщини і проживає там 9 років, не реєструючись у консульстві чи посольстві України	ВІДПОВІДЬ:
8) громадянин України є радником Збройних сил Грузії відповідно до угоди між урядами Грузії та України	ВІДПОВІДЬ:

9) громадянка переїхала з Кишинева до Києва минулого року отримала українське громадянство, прийняла участь у виборах парламенту Молдови, голосуючи в консульстві Молдови в Києві	ВІДПОВІДЬ:
10) громадянин України затриманий в Афганістані та засуджений за участь у злочинах проти людства під час служби в загонах талібів	ВІДПОВІДЬ:

ЗАДАЧА № 4. Визначити за допомогою Закону України "Про громадянство" від 18.01.2001 випадок, у якому за громадянином **зберігатиметься** українське громадянство:

1) Олексій, малолітній громадянин України, виїхав з батьками до Білорусі на постійне місце проживання, при цьому його батьки вийшли з українського громадянства	ВІДПОВІДЬ:
2) громадянин України на запрошення Міністерства оборони Литви вступив на службу в генеральний штаб цієї країни, не погодивши це питання з органами української держави	ВІДПОВІДЬ:
3) громадянин України переїхав жити до Німеччини, подав заяву й отримав німецьке громадянство	ВІДПОВІДЬ:
4) громадянин України вступив на службу до французького іноземного легіону	ВІДПОВІДЬ:
5) 12-річна Злата народилася в Лондоні, її батько — підданий Великої Британії, мати — громадянка України	ВІДПОВІДЬ:

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

ТЕМА 2.2. ПРАВА, СВОБОДИ І ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх система.
2. Особисті права і свободи (статті 23, 27-35 чинної Конституції України).
3. Політичні права і свободи (статті 36, 38-40 чинної Конституції України).
4. Економічні, соціальні, культурні [духовні] права і свободи (статті 41-54 чинної Конституції України).
5. Конституційні обов'язки (статті 65-68 чинної Конституції України).
6. Конституційні гарантії прав людини (статті 55-57, 59, 64 чинної Конституції України) і діючого правосуддя (статті 58, 60-63 чинної Конституції України).
7. Здійснення прав та свобод людини і громадянина.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Людина — найвища соціальна цінність; її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека гарантуються і забезпечуються державою; *права людини* визначають можливості, свободу дій, вчинків, поведінки в суспільстві.

Права людини поширюються на всіх людей, які проживають у державі. Права громадянина — лише на осіб, які є громадянами.

Види конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина - **Див.: Додатки. Таблиця №**

9.

Гарантії здійснення прав і свобод: 1) національні (внутрішньодержавні) — Див.: статті 8, 43, 45, 46, 55, 56 чинної Конституції України; 2) міжнародно-правові — Див.: стаття 55 чинної Конституції України.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *людина, особа, дієздатність, правоздатність, права людини, права громадянина, політичні права, особисті громадянські права і свободи, економічні, екологічні, соціальні, культурні права і свободи, конституційні обов'язки.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Чому Конституція України закріплює невеликий за обсягом перелік обов'язків людини і громадянина?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Права, свободи, обов'язки людини і громадянина*

1. Поняття конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх система.
2. Громадянські і політичні права і свободи.
3. Економічні, соціальні, культурні права і свободи.
4. Гарантії конституційних прав людини і громадянина.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **людина, особа, дієздатність, правоздатність, права людини, права громадянина, політичні права, особисті громадянські права і свободи, економічні, екологічні, соціальні, культурні права і свободи, конституційні обов'язки.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Міжнародно-правові документи про права людини та їх імплементація в Конституції і законах України.
- 2) Конституційно-правові гарантії забезпечення соціальних прав та свобод людини і громадянина.

ВИРІШИТИ ЗАДАЧІ:

ЗАДАЧА № 1. Визначити за допомогою чинної Конституції України, які права людини було порушено чи дотримано у наведених ситуаціях:

1) працівниками підрозділу міліції по боротьбі із економічними злочинами було заарештовано групу осіб, що займалася виготовленням та збутом аудіо- та відео-продукції	
2) Артем Мочалкін після закінчення університету довгий час не міг знайти роботу за фахом і за порадою друзів вирішив розпочати власну справу, відкривши магазин	
3) Оксана Репетовська працює майстром на заводі "КУЗНЯ НА РИБАЛЬСЬКОМУ". У зв'язку із складною економічною ситуацією в країні роботодавець упродовж 3 місяців не виплачує їй заробітну плату, у зимовий період не опалює цехові приміщення, не вмикає освітлення	
4) за рішенням міської ради громадянину Репетовському (89 років, інвалід Великої Вітчизняної війни, пересувається на інвалідному візку) було надано нову квартиру на першому поверсі із пологим підйомом для інвалідного візка	

5) громадянин Мочалкін (79 років, хворий і не може ходити) написав заяву голові виборчої дільниці, щоб у день виборів до Верховної Ради України йому додому принесли бюлетень і скриню для голосування, та через велику кількість бажаючих голосувати про нього забули	
6) у літньому таборі відпочинку старшокласники час від часу ввечері заходили до кімнат, де проживали діти молодшого віку і заставляли їх віджиматися, пересуватися на чотирьох кінцівках, гавкати як собаки тощо, погрожуючи за невиконання та повідомлення вихователям чи вожатим фізичною розправою	
7) Кабінетом Міністрів України підготовлено законопроект, за яким частина одиноких матерів може позбутися державної допомоги: виплат на дитину можуть позбутися ті одинокі матері, чий дохід перевищує середню заробітну плату (4500 гривень)	
8) за рішенням глави обласної державної адміністрації телеканалу "Заграва", кореспонденти якого у своїх репортажах гостро критикували дії місцевої влади, було відмовлено у виділенні частотного ефіру за "підлив державної безпеки і авторитету влади"	
9) директор приватного підприємства, використовуючи міні-АТС, часто прослуховував і час від часу втручався у телефонні розмови своїх працівників	
10) у зв'язку з тим, що у громадянки Репетовської є двоє неповнолітніх дітей їй було надано до основної щорічної відпустки додаткову оплачувану відпустку у 14 календарних днів	

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ТЕМА 3.1. НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Форми безпосередньої і представницької демократії.
2. Поняття референдуму і види референдумів в Україні.
3. Основні принципи і стадії проведення референдумів.
4. Порядок введення в дію, зміна та відміна рішень, прийнятих шляхом референдуму.
5. Особливості підготовки та проведення референдуму за народною ініціативою.
6. Виборче право і види виборчих систем: загальна характеристика.
7. Активне і пасивне виборче право.
8. Виборча система України.
9. Основні принципи і стадії проведення виборів.
10. Суб'єкти виборчого процесу. Гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Пряма (безпосередня) демократія — безпосередня участь народу у прийнятті важливих рішень державного життя.

Представницька демократія — спосіб вираження та утвердження волі громадян через обраних ними своїх представників до органів влади.

Форми народовладдя в Україні - **Див.: Додатки. Таблиця № 10.**

Види референдумів - **Див.: Додатки. Таблиця № 11.**

Проведення загальнодержавного референдуму за народної ініціативи - **Див.: Додатки. Таблиця № 12.**

Виборча система - сукупність установлених законом правил проведення виборів; порядок здійснення певних процедур виборчої кампанії та способів визначення результатів голосування.

Види виборчих систем - **Див.: Додатки. Таблиця № 13.**

Виборче право — система правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язана з формуванням органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування.

Активне виборче право — право громадян України вільно обирати своїх представників до органів влади.

Пасивне виборче право — право бути обраним до органів влади.

Виборча система України: 1) право голосу мають усі громадяни України, яким на день виборів виповнилося 18 років (за винятком осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними), 2) кожний громадянин має один голос, 3) народні депутати України, Президент України обираються безпосередньо виборцями, 4) контроль за волевиявленням виборців не допускається.

Абсентеїзм — свідомо неявка частини виборців на виборчі дільниці для від голосування.

Види об'єднань громадян - **Див.: Додатки. Таблиця № 14.**

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *абсентеїзм, вибори, активне виборче право, пасивне виборче право, віковий ценз, ценз осідлості, мовний ценз, ценз судимості, змішана виборча система, пропорційна виборча система, мажоритарна виборча система, голосування, виборча дільниця, виборча квота, виборчий бюлетень, жорсткий список кандидатів, звичайний список кандидатів, виборчий округ, виборчий процес, виборча комісія, референдум, місцевий референдум, всеукраїнський референдум.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Чому народне волевиявлення ніколи не може бути повним за обсягом?
2. Як співвідносяться між собою поняття “конституція” і “політика”? У чому практичний зміст цієї проблеми?
3. Що ви знаєте про референдум та його види?
4. Ким може призначатися референдум в Україні?
5. Яким є порядок призначення референдуму за народною ініціативою?
6. Якими нормативно-правовими актами регламентується проведення виборів і референдуму?
7. Які принципи виборчого права закріплено у Конституції України?
8. Чому активне виборче право громадян при пропорційній виборчій системі вважається звуженим?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Народовладдя в Україні*

1. Форми безпосередньої і представницької демократії.
2. Громадянське суспільство в Україні.
3. Поняття референдуму і види референдумів в Україні.
4. Виборче право і виборчі системи.
5. Активне і пасивне виборче право.
6. Виборча система України.
7. Основні принципи виборів.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **абсентеїзм, вибори, активне виборче право, пасивне виборче право, віковий ценз, ценз осідлості, мовний ценз, ценз судимості, змішана виборча система, пропорційна виборча система, мажоритарна виборча система, голосування, виборча дільниця, виборча квота, виборчий бюлетень, жорсткий список кандидатів, звичайний список кандидатів, виборчий округ, виборчий процес, виборча комісія, референдум, місцевий референдум, всеукраїнський референдум.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Гарантії учасників виборчого процесу.
- 2) Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.
- 3) Механізм проведення референдуму за народної ініціативи.
- 4) Проблематика проведення місцевих референдумів в Україні та референдуму за народною ініціативою.

ЗАВДАННЯ № 5. Сформулювати **ПОРАДИ ВИБОРЦЯМ** або скласти пам'ятку для тих громадян, хто голосуватиме уперше.

ЗАВДАННЯ № 6. Заповніть таблицю "**Сильні та слабкі сторони виборчих систем**"

	Сильні сторони:	Слабкі сторони:
1. Мажоритарна виборча система		
2. Пропорційна виборча система		
3. Змішана виборча система		

ЗАВДАННЯ № 7. Підготувати доповідь - презентацію "**ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ / ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**" (**УВАГА! СТУДЕНТ ОБИРАЄ НА ВЛАСНИЙ РОЗСУД БУДЬ-ЯКУ ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ ЧИ ГРОМАДСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ, ЯКІ НАРАЗІ Є В УКРАЇНІ, І ГОТУЄ РОЗГОРНУТУ ДОПОВІДЬ ЗА ПЛАНОМ, ЩО ДОДАЄТЬСЯ**):

1. Назва політичної партії, організації, руху.
2. Час і місце створення.
3. Засновники, лідери, провідні діячі.
4. Наявність програми діяльності.
5. Політичні вимоги.
6. Соціальні вимоги.
7. Ідеологічні вимоги.
8. Соціальний, інтелектуальний потенціал учасників.
9. Основні лозунги, вимоги.
10. Найголовні здобутки.

ЗАВДАННЯ № 8. Підготувати доповідь - презентацію "**ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА /ЛІДЕРА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ**" (**УВАГА! СТУДЕНТ ОБИРАЄ НА ВЛАСНИЙ РОЗСУД БУДЬ-ЯКОГО ЛІДЕРА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЧИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ НАРАЗІ Є В УКРАЇНІ, І ГОТУЄ РОЗГОРНУТУ ДОПОВІДЬ ЗА ПЛАНОМ, ЩО ДОДАЄТЬСЯ**):

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Час [історична епоха, період тощо] і місце народження.
3. Соціальне походження.
4. Релігійна приналежність.
5. Формування світогляду [де навчався]
6. На кого орієнтувався [кумир]
7. Соціальна орієнтація і діяльність.
8. Зовнішньо-політична орієнтація і діяльність.

9. Культурницька діяльність.
10. Значимість діяльності.
11. Найбільші досягнення, здобутки.
12. Помилки, прорахунки, втрати.
13. Політична доля [що з ним сталося].

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ТЕМА 3.2. ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Правовий статус Верховної Ради України.
2. Структура і склад Верховної Ради України.
3. Порядок роботи Верховної Ради України.
4. Регламент Верховної Ради України.
5. Припинення повноважень Верховної Ради України.
6. Законодавчий процес: поняття, стадії.
7. Правовий статус народних депутатів.
8. Депутатський мандат: поняття, види.
9. Форми діяльності народного депутата.
10. Права та обов'язки народного депутата України.
11. Відповідальність народного депутата України.
12. Депутатський запит, депутатське звернення; депутатська група, депутатська фракція; депутатський імунітет, депутатський індемнітет.
13. Дострокове припинення повноважень народного депутата.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Верховна Рада України (*парламент*) — єдиний орган законодавчої влади.

Структура, порядок роботи українського парламенту - **Див.: Додатки. Таблиця № 15.**

Парламентську більшість формує коаліція виключно парламентських фракцій, сформованих після виборів.

У разі ветовання законів президентом Верховна Рада має право подолати вето. Закон набирає чинності після його публікації за підписом спікера.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу, проживає в Україні впродовж останніх 5 років на день проведення виборів. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність.

Умови дострокового припинення повноважень народного депутата: 1) за особистою заявою, 2) на підставі обвинувального вироку суду щодо нього, що набрав законної сили, 3) у разі визнання його судом неієздатним або безвісно відсутнім, 4) у зв'язку з припиненням його громадянства або виїздом на ПМЖ за кордон, 5) у разі смерті.

Повноваження обраного за партійним списком депутата припиняються в разі, якщо він не увійшов в яку-небудь парламентську фракцію. У разі виключення депутата з фракції за рішенням керівництва, він також позбавляється мандата.

Депутатський *імунітет* - неможливість притягнення до юридичної відповідальності окремого депутата без згоди конституційної більшості депутатів ВР України.

Депутатський *індемнітет* - народний депутат не несе відповідальності за свої висловлювання за винятком наклепу, образи честі і гідності щодо свого опонента.

Ратифікація — остаточне затвердження рішення парламентом.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *парламент, депутат, сесія, депутатська група, депутатська фракція, депутатський запит, депутатське звернення, опозиція, депутатська більшість, депутатська меншість, партійна [політична] тушка, депутатський мандат, депутатський імунітет, депутатський індемнітет; ратифікація.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Які шляхи здійснення законодавчої влади в Україні?
2. Як співвідносяться між собою поняття “**конституція**” і “**політика**”? У чому практичний зміст цієї проблеми?
3. Деякі фахівці вважають, що дострокове припинення повноважень парламенту Президентом України є способом реалізації конституційно-правової відповідальності, яку Глава держави застосовує до парламенту України. Чому з цим не можна погодитись?
4. Який порядок формування Верховної Ради України?
5. Хто може бути обраний народним депутатом України?
6. Як організовується робота Верховної Ради України?
7. Які повноваження Верховної Ради закріплює Конституція України?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 12-19, 21-28, 30, 32

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Верховна Рада України*

1. Структура і склад Верховної Ради України.
2. Порядок роботи Верховної Ради України.
3. Законодавчий процес: поняття, стадії.
4. Правовий статус народних депутатів.
5. Відповідальність народного депутата України.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **парламент, депутат, сесія, депутатська група, депутатська фракція, депутатський запит, депутатське звернення, опозиція, депутатська більшість, депутатська меншість, партійна [політична] тушка, депутатський мандат, депутатський імунітет, депутатський індемнітет; ратифікація.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Ознаки Верховної Ради України як парламенту.
- 2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: функції та повноваження.
- 3) Взаємодія Верховної Ради України і Президента України під час законодавчого процесу.
- 4) Взаємодія Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України під час законодавчого процесу.

ЗАВДАННЯ № 5. Опрацювати положення **статті 85** Конституції України та визначити повноваження Верховної Ради України [відповідь оформити у вигляді таблиці]:

Приймає рішення; призначає	Надає згоду	Затверджує; контролює
ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:

ЗАВДАННЯ № 6. Заповніть таблицю

"Порівняльна характеристика Верховної Ради України і органів місцевого самоврядування":

	Верховна Рада України	Органи місцевого самоврядування
1. Склад		
2. Вимоги до віку кандидатів у депутати		
3. Порядок роботи		
4. Повноваження		

ВИРІШИТИ ЗАДАЧІ:

ЗАДАЧА № 1. Прокоментуйте наведене висловлювання: "Кожен парламент у тій чи іншій державі є дзеркальним відображенням інтелектуального рівня суспільства, яке його обрало" [Шарль де Голль].

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ТЕМА 3.3. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Історія виникнення і становлення інституту президента в Україні.
2. Президент України: місце та роль у системі вищих державних органів.
3. Вибори Президента України: види, організація, проведення.
4. Вимоги до кандидатів у Президенти України.
5. Порядок висунення кандидатів у Президенти України.
6. Реєстрація кандидата у Президенти України.
7. Порядок вступу на посаду Президента України.
8. Функції і повноваження Президента України за чинною Конституцією України.
9. Припинення повноважень Президента України.
10. Акти Президента України та порядок їх вступу в силу.
11. Відповідальність Президента України.
12. Дорадчі та робочі органи Президента України.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Президент України — є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Умови обрання: 1) Президентом може бути обраний громадянин України, який досяг 35 років на день проведення виборів, 2) має право голосу, 3) проживає в Україні протягом 10 останніх років, що передують дню виборів, 4) володіє державною мовою.

Порядок обрання: 1) обирається громадянами України на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на 5 років; 2) новообраний Президент вступає на пост не пізніше 30 днів після офіційного оголошення результатів виборів з моменту складення присяги народом України на урочистому засіданні ВР України; 3) приводиться до присяги Головою Конституційного Суду України.

Інавгурація — урочиста церемонія вступу на пост глави держави.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю. Президент України користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень. Повноваження Президента України визначаються Конституцією України (ст. 106), наприклад, 1) вносить на розгляд Ради кандидатуру прем'єр-міністра; кандидатури міністрів затверджуються указами президента за погодженням з прем'єром, 2) за поданням Кабміну призначає голів облдержадміністрацій, 3) має право розпустити парламент, якщо протягом 30 днів депутатські фракції не сформували коаліцію, протягом 60 днів коаліція не сформувала Кабмін, протягом 30 днів чергової сесії Рада не може розпочати роботу в пленарному режимі.

Президент України на підставі виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження. У підпорядкуванні Президента України перебувають глави СБУ, Міноборони, МЗС.

Промульгація — кінцева стадія законодавчого процесу — підписання Президентом закону, прийнятого парламентом.

Умови припинення повноважень: 1) виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України; 2) дострокове припинення повноважень: відставка, стан здоров'я, імпичмент, смерть.

У разі смерті, відставки та імпичменту Президента України його обов'язки виконує голова Верховної Ради (*спікер*).

Імпичмент — обвинувачення Президента у вчиненні ним державної зради або іншого злочину.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *глава держави, монарх, президент, президентський указ, право вето, інавгурація, промульгація, імпичмент.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Яке місце відведено Президенту в системі державних органів України?
2. Який порядок обрання Президента України?
3. Які повноваження Президента Встановлює Конституція України?
4. Розкрийте формулу “**Президент України — глава держави**”.
5. Які форми президентства існують у світі?
6. Які акти видає Президент України?
7. За яких підстав повноваження Президента України можуть бути припинені достроково?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 2, 5, 7, 10, 13-19, 21-28, 30, 32, 33, 35

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ. **ТЕМА:** *Президент України*

1. Вимоги до кандидатів в Президенти України.
2. Функції і повноваження Президента України за чинною Конституцією України.
3. Припинення повноважень Президента України.
4. Дорадчі та робочі органи Президента України.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **глава держави, монарх, президент, президентський указ, право вето, інавгурація, промульгація, імпичмент.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Місце Президента в системі органів державної влади України.
- 2) РНБО України — координаційний орган при Президентові України.

- 3) Взаємодія Верховної Ради України і Президента України під час законодавчого процесу.
4) Процедура проведення імпічменту щодо Глави держави: світовий досвід та українські реалії.

ЗАВДАННЯ № 5. Опрацювати положення **статтю 106** Конституції України та визначити повноваження Президента України [відповідь оформити у вигляді таблиці]:

Приймає рішення; призначає; присвоює	Забезпечує; представляє; очолює; має право; здійснює	Утворює; скасовує; вносить
ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:

ВИРІШИТИ ЗАДАЧІ:

ЗАДАЧА № 1. Прокоментуйте наведені висловлювання щодо співвідношення ідеї правової держави та державного управління:

<p>А) "Я бачу загибель тієї держави, де закон не має сили й перебуває під чиеюсь владою. А там, де закон володар над правителями, а вони його раби, - я бачу спасіння держави та всі блага, які тільки можуть дарувати державам боги..." (Платон)</p>	<p>Б) "Бувають випадки, коли методи правління прекрасні, а в державі смута; але з давніх-давен і до наших днів не чути було, щоб смута виникла за досконалого правління" (Сюнь Цзи)</p>
ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:

ЗАДАЧА № 2. Прокоментуйте наведене висловлювання:

<p>"Если будешь слишком УМЁН, от тебя будут ждать слишком многого; если будешь слишком САМОНАДЕЯН, тебя будут избегать; если будешь слишком СКРОМЕН, тебя не будут уважать; если будешь слишком БОЛТЛИВ, на тебя не будут обращать внимания; если будешь слишком МОЛЧАЛИВ, с тобой не будут считаться; если будешь слишком СУРОВ, от тебя отшатнутся; если будешь слишком ДОБР, тебя растопчут".</p>

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ТЕМА 3.4. СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Виконавча влада в Україні: правова характеристика.
2. Кабінет Міністрів України - вищий орган виконавчої влади України в системі органів виконавчої влади.
3. Порядок формування Кабінету Міністрів, його склад, основні функції і повноваження.
4. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
5. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України.
6. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.
7. Місцеві органи виконавчої влади.
8. Повноваження місцевих державних адміністрацій.
9. Припинення повноважень місцевих державних адміністрацій.
10. Адміністративна реформа органів державної виконавчої влади: мета, завдання, реалізація.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Кабінет Міністрів України (уряд) — вищий орган в системі органів виконавчої влади, відповідальний перед Президентом України і підконтрольний та підзвітний Верховній Раді України; в межах своєї компетенції видає постанови та розпорядження (їх підписує прем'єр-міністр).

Глава виконавчої влади — прем'єр. Міністри підкоряються коаліційній більшості парламенту і прем'єру. Кількість віце-прем'єрів не обмежується. Персональний склад уряду України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Функції та компетенція Кабінету Міністрів України — Див.: стаття 116 Конституції України.

КМУ вирішує питання державного управління на основі Конституції, законів, указів та розпоряджень Президента України.

Виконавчу владу в областях, районах та містах Київ та Севастополь здійснюють місцеві державні адміністрації, склад яких формують голови цих адміністрацій, які призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням КМУ.

Функції та компетенція місцевої державної адміністрації - Див.: стаття 119 Конституції України.

Кабмін складає з себе повноваження перед новообраним парламентом.

Органи виконавчої влади України - **Див.: Додатки. Таблиця № 16.**

Міністерство — найбільш важливий орган виконавчої влади.

Комітет — центральний орган виконавчої влади, що здійснює міжгалузеве управління.

Відомство — центральний орган виконавчої влади, здійснює державне управління у тих сферах, які не охоплюються міністерствами і комітетами.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *орган виконавчої влади, орган державного управління, уряд, центральний орган виконавчої влади, територіальний орган виконавчої влади, місцевий орган державної виконавчої влади, міністерство, відомство, комітет, департамент, постанова, розпорядження.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Якими є основні ознаки виконавчої влади?
2. Як співвідносяться між собою поняття “конституція” і “політика”? У чому практичний зміст цієї проблеми?
3. Яку роль відіграє Кабінет Міністрів України в системі органів виконавчої влади?
4. Дайте характеристику складу Кабінету Міністрів.
5. Охарактеризуйте основні ознаки компетенції Кабінету Міністрів.
6. Які правові акти видає Кабінет Міністрів України, їх особливості?
7. Назвіть систему центральних органів державної виконавчої влади.
8. Якою є система місцевих органів державної виконавчої влади?
9. Який порядок припинення повноважень місцевих державних адміністрацій?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 13-19, 21-28, 30, 32, 33, 36

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Кабінет Міністрів України.*

Центральні та місцеві органи державної виконавчої влади в Україні.

1. Кабінет Міністрів України - вищий орган державної виконавчої влади України в системі органів виконавчої влади.
2. Порядок формування Кабінету Міністрів, його склад, основні функції і повноваження.
3. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади.

4. Місцеві державні адміністрації.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **орган виконавчої влади, орган державного управління, уряд, центральний орган виконавчої влади, територіальний орган виконавчої влади, місцевий орган державної виконавчої влади, міністерство, відомство, комітет, департамент, постанова, розпорядження.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Взаємодія Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України під час законодавчого процесу.
- 2) Взаємодія Кабінету Міністрів України з регіональними органами виконавчої влади.
- 3) Структура Кабінету Міністрів України.
- 4) Функції та компетенції місцевої державної адміністрації.
- 5) Адміністративно-територіальна реформа в Україні.

ЗАВДАННЯ № 6. Опрацювати положення **статтю 116** Конституції України та визначити повноваження Кабінету Міністрів України [відповідь оформити у вигляді таблиці]:

Здійснює; організовує; спрямовує	Вживає; розробляє	Забезпечує
ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:	ВІДПОВІДЬ:

ЗАВДАННЯ № 7. Відповідно до статей **119, 143** Конституції України визначити, як взаємодіють і розмежовують свої повноваження місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТЕМА 3.5. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Судова система України та форми здійснення правосуддя.
2. Судова влада як частина доктрини розподілу влади.
3. Система судів загальної юрисдикції.
4. Суди спеціальної юрисдикції (адміністративні, господарські /арбітражні, військові, апеляційні, місцеві). Конституційний статус суддів.
5. Основні засади судочинства в Україні.
6. Конституційний статус Вищої ради правосуддя.
7. Місце і роль Конституційного Суду України в системі органів державної влади.
8. Порядок утворення, склад, повноваження Конституційного Суду України.
9. Вимоги до суддів Конституційного Суду.
10. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України.
11. Конституційне подання і конституційне звернення.
12. Акти Конституційного Суду.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Судова влада — самостійний напрямок здійснення державної влади у формі правосуддя.

Основні *засади* судочинства: 1) законність, 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, 3) презумпція невинуватості, 4) забезпечення доведеності вини, 5) забезпечення обвинуваченому права на захист, 6) змагальність сторін і свобода у наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом

їх переконливості, 7) гласність судового процесу і його повна фіксація технічними засобами, 8) незалежність суддів і підпорядкованість їх лише закону, 9) обов'язковість рішень суду.

Порядок здійснення судочинства: 1) правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, 2) делегування функцій судів, а також присвоєння цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються, 3) юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Структура судової влади - **Див.: Додатки. Таблиця № 17.**

Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою безстроково.

Конституційний Суд України — єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Принципи діяльності: 1) верховенство права, 2) незалежність, 3) колегіальність, 4) рівноправність суддів, 5) гласність, 6) повнота і всебічність розгляду справ, 7) обґрунтованість прийнятих рішень.

Повноваження КСУ: приймає рішення та дає висновки по справах, які стосуються: 1) конституційності законів та інших правових актів, 2) відповідності Конституції України діючим міжнародним договорам України, 3) додержання конституційної процедури розслідування та розгляду справи про усунення Президента України з посади глави держави в порядку імпічменту, 4) офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Вимоги до суддів КСУ: 1) громадянство України, 2) досягнення на день призначення 40 років, 3) вища юридична освіта, 4) стаж роботи за фахом не менше 10 років, 5) проживання в Україні протягом останніх 20 років, 6) володіння державною мовою. Строк повноваження суддів — 9 років без права на повторне призначення.

Склад, порядок обрання Голови КСУ і призначення суддів КСУ: судді КСУ (18 чоловік) призначаються 1) Президентом України (6 чоловік), 2) Верховною Радою України (6 чоловік), 3) З'їздом суддів України (6 чоловік). Голова КСУ обирається на спеціальному пленарному засіданні КСУ зі складу суддів КСУ таємним голосуванням на 3 роки без права переобрання.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *конституційне подання, конституційне звернення, судова влада, судова система, правосуддя, цивільне судочинство, господарське судочинство, апеляційний суд, вищий спеціалізований суд, місцевий суд, суддя.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Які основні ознаки правосуддя?
2. На якій основі створюються і діють спеціалізовані суди в Україні?
3. Який правовий статус суддів в Україні?
4. Компетенція Вищої ради правосуддя.
5. Для чого потрібен Конституційний Суд, в чому полягає його політико-правове значення?
6. Хто може звертатися до Конституційного Суду?
7. Яким є порядок розгляду справ у Конституційному Суді?
8. Який статус судді Конституційного Суду?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 5, 7, 10, 13-19, 21-28, 30, 32, 33, 36

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Організація правосуддя в Україні*

1. Порядок утворення і склад Конституційного Суду.
2. Функції і повноваження Конституційного Суду України.
3. Принципи організації і діяльності судів загальної юрисдикції, їх система.

4. Спеціалізація судів.
5. Підвідомчість і підсудність.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **конституційне подання, конституційне звернення, судова влада, судова система, правосуддя, цивільне судочинство, господарське судочинство, апеляційний суд, вищий спеціалізований суд, місцевий суд, суддя.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади.
- 2) Процедура розгляду справ Конституційним Судом України.
- 3) Звернення громадян до Конституційного Суду України.
- 4) Порядок звернення громадян до судів загальної юрисдикції.

РОЗДІЛ 4. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ТЕМА 4.1. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Територіальний устрій України: поняття, правова характеристика.
2. Основні засади територіального устрою України.
3. Унітарна і федеративна держава.
4. Адміністративно-територіальні одиниці в Україні.
5. Адміністративно-територіальний устрій України з точки зору адміністративно-територіальної реформи.
6. Проблематика адміністративно-територіального поділу України.
7. Територіальна автономія: поняття, види.
8. Конституційний статус Автономної Республіки Крим.
9. Проблематика автономій.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Територіальний устрій — система відносин між державою в цілому і територіальними складовими.

Система адміністративно-територіального устрою України: 1) *вищий рівень* — АРК, 24 області, Київ і Севастополь — міста зі спеціальним статусом; 2) *середній рівень* — райони в області, міста; 3) *нижчий рівень* — райони в містах, селища та села.

Принципи територіального устрою України: 1) єдність та цілісність державної території, 2) поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади, 3) збалансованість соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних та демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *територія, автономія, адміністративно-територіальна одиниця, адміністративно-територіальний устрій, державний устрій, область, район, місто, регіон, община, губернатор, управитель, префект.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Що слід розуміти під поняттям “територіальний устрій”?
2. Які ви знаєте принципи територіального устрою України?

3. Які можливі форми державного устрою?
4. Які територіальні одиниці утворюють систему адміністративно-територіального поділу України?
5. Як треба розуміти автономний статус у державному будівництві?
6. Які історичні особливості обумовили створення Автономної Республіки Крим?
7. У чому полягають особливості визначення повноважень Автономної Республіки Крим?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 4-7, 9, 10, 13-19, 21-34

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Територіальний устрій України*

1. Проблематика адміністративно-територіального поділу України.
2. Автономна Республіка Крим, її органи, статус.
3. Проблематика автономій.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **територія, автономія, адміністративно-територіальна одиниця, адміністративно-територіальний устрій, державний устрій, область, район, місто, регіон, община, губернатор, управитель, префект.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Територія як об'єкт конституційно-правових відносин.
- 2) Конституційно-правовий статус кордону України.
- 3) Адміністративно - територіальна, національно - територіальна і національно - державна автономія.
- 4) Агресорська політика Російської Федерації на території України:
А) анексія Криму, березень 2014 року;
Б) Донецька Народна Республіка, Луганська Народна Республіка.

РОЗДІЛ 4. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ТЕМА 4.2. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Місцеве самоврядування: поняття, природа, роль, значення.
2. Світовий досвід місцевого самоврядування.
3. Основні засади організації місцевого самоврядування в Україні.
4. Система і принципи місцевого самоврядування.
5. Реформа місцевого самоврядування.
6. Децентралізація в Україні.
7. Територіальна громада як основа місцевого самоврядування, порядок її формування, основні функції, повноваження та порядок роботи.
8. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з місцевими державними адміністраціями.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

При вивченні даної теми зверніть увагу на те, що:

Місцеве самоврядування — право територіальної громади жителів села або кількох сіл, які вирішили об'єднатися в сільську громаду, селища, міста, самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції та законів України.

Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні в містах ради): 1) керують майном, яке є комунальною власністю, 2) затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку, 3) затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць, 4) встановлюють місцеві податки і збори, 5) забезпечують проведення місцевих референдумів, 6) створюють, реорганізують і ліквідують комунальні ПУО.

Органи регіонального самоврядування (обласні та районні): 1) затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку областей і районів, 2) затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету.

До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями відповідної територіальної громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на 4 роки.

Принципи організації: 1) управління районами в містах віднесено до компетенції *міських рад*, 2) *районні та обласні ради* (жителі відповідних територіальних громад обирають сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради; голови районної та обласної рад обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради).

Матеріальна та фінансова основа діяльності рад: рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси, які є власністю територіальних громад сел, селищ, міст, районів у містах; об'єкти їхньої спільної власності, які знаходяться під управлінням районних та обласних рад.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ: *місцеве самоврядування, місцеві збори, місцеві податки, орган місцевого самоврядування, орган самоорганізації населення, територіальна громада, комунальна власність.*

ПИТАННЯ ДО ТЕМИ:

1. Як можна визначити, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади?
2. Назвіть засади, відповідно до яких здійснюється організація місцевого самоврядування.
3. Якими є основні ознаки місцевого самоврядування?
4. Розкажіть про надбання світового досвіду місцевого самоврядування.
5. Яким є порядок вирішення непорозумінь між органами місцевого самоврядування і місцевими державними адміністраціями?

НЕОБХІДНА ЛІТЕРАТУРА: 1, 4-7, 9, 10, 13-19, 21-34, 42

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ.

ТЕМА: *Місцеве самоврядування в Україні*

1. Місцеве самоврядування: поняття, природа, роль, значення.
2. Органи місцевого самоврядування: порядок їх формування, основні функції, повноваження та порядок роботи.

Студент повинен **ЗАСВОЇТИ** наступні поняття: **місцеве самоврядування, місцеві збори, місцеві податки, орган місцевого самоврядування, орган самоорганізації населення, територіальна громада, комунальна власність.**

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ:

- 1) Місце самоврядування в системі народовладдя.
- 2) Найбільш поширені моделі місцевого самоврядування.
- 3) Органи самоорганізації населення в Україні.
- 4) Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою.

5) Повноваження тимчасових військово-цивільних адміністрацій на підконтрольних українських територіях Луганської та Донецької областей.

ЗАВДАННЯ № 6. Відповідно до статей **119, 143** Конституції України визначити, як взаємодіють і розмежовують свої повноваження місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

ЗАВДАННЯ № 7. Заповніть таблицю "Порівняльна характеристика Верховної Ради України і органів місцевого самоврядування":

	Верховна Рада України	Органи місцевого самоврядування
1. Склад		
2. Вимоги до віку кандидатів у депутати		
3. Порядок роботи		
4. Повноваження		

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ.

Реферат (від лат. «**доповідати**», «**повідомляти**») — індивідуальне завдання, яке сприяє поглибленню і розширенню теоретичних знань студентів з окремих тем дисципліни, розвиває навички самостійної роботи з навчальною та науковою літературою; представляє собою стислу і точну доповідь на визначену тему з ознайомленням відповідними науковими і нормативними джерелами або викладу суті монографії, статті первинного документа (або його частини) з основними фактичними даними і висновками.

1. Реферат не є дослівним переказом тексту підручника [навчального посібника], а **являє собою творчо перероблене наукове дослідження певної теми** завдяки умінню:

- А)** працювати з науковою літературою та нормативно-правовими актами;
- Б)** самостійно аналізувати і узагальнювати матеріал;
- В)** формулювати власні висновки і пропозиції.

2. Студент самостійно обирає тему реферату з запропонованого переліку.

3. Робота виконується власноруч [3 - 5 сторінок, А4; на одній сторінці не більше 32 - 40 рядків тексту], чітким, розбірливим почерком.

4. Реферат повинен бути зброшурованим і підшитим, на останній сторінці ставиться дата виконання роботи [число, місяць, рік], а також підпис виконавця.

5. Структура реферату:

А) Вступ [обов'язкова частина реферату; **стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми**];

Б) Основна частина [**виклад змісту теми**];

В) Висновки [формулюються: 1) **результати дослідження**; 2) **оцінка проаналізованого матеріалу**; 3) **пропозиції або рекомендації щодо досліджуваної проблеми**];

Г) Список використаної літератури: 1) **лише ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання в самій роботі** [нумерація усіх посилань з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаної літератури; у тексті роботи посилання оформлюється у квадратних дужках з указанням сторінки]; 2) список літератури в загальний обсяг реферату не включається.

Тема 1. Найважливіші правові пам'ятки України як джерела конституційного права України (Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, Конституції радянської України, Декларація про державний суверенітет УРСР, Акт проголошення незалежності України, Конституційний договір).
Тема 2. Народ України як основний суб'єкт конституційно-правових відносин в Україні.
Тема 3. Етапи становлення конституціоналізму в Україні.
Тема 4. Набуття громадянства за народженням та за походженням.
Тема 5. Загальна характеристика основних громадянських прав і свобод людини і громадянина.
Тема 6. Загальна характеристика основних політичних прав і свобод людини і громадянина.
Тема 7. Загальна характеристика основних соціально-економічних прав і свобод людини і громадянина.
Тема 8. Загальна характеристика основних культурних (духовних) прав і свобод людини і громадянина.
Тема 9. Сильні та слабкі сторони виборчих систем: порівняльна характеристика.
Тема 10. Особливі ознаки конституційно-правової відповідальності.
Тема 11. Адміністративні правопорушення у сфері прав і свобод людини і громадянина.
Тема 12. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України.
Тема 13. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.
Тема 14. Загальна характеристика інституту президента.
Тема 15. Рада Національної Безпеки і Оборони України: правова характеристика.
Тема 16. Процедура проведення імпічменту щодо Глави держави: світовий досвід та українські реалії.
Тема 17. Класифікація органів виконавчої влади в Україні.
Тема 18. Поняття державних комітетів України.
Тема 19. Етапи становлення Конституційного Суду України.
Тема 20. Спеціальні міжгалузеві принципи правосуддя.
Тема 21. Принцип народного суверенітету територіального устрою України.
Тема 22. Історія становлення автономії Автономної Республіки Крим у складі України.
Тема 23. Принцип народовладдя місцевого самоврядування в Україні.
Тема 24. Органи місцевого самоврядування в Україні.
Тема 25. Нормативно-правові гарантії місцевого самоврядування в Україні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Модульна контрольна робота та контрольна робота для підвищення рейтингової оцінки — це індивідуальні завдання, які передбачають самостійне виконання студентом певної практичної роботи на основі засвоєного теоретичного матеріалу.

Модульна контрольна робота (**МКР**) виконується на етапі завершення вивчення курсу. Основною ціллю проведення контрольної роботи є встановлення інтегрального рівня засвоєння студентами теоретичних знань та умінь за результатами вивчення розділів кредитного модуля. Аналіз виконання **МКР**

дає змогу виявити прогалини у знаннях та уміннях студента і скоректувати його самостійну роботу з підготовки до заліку. **МКР** складається з трьох варіантів, кожен з яких має 15 завдань різного ступеня складності.

Також для покращення своєї рейтингової оцінки студенти можуть виконати підсумкову залікову контрольну роботу (**ЗКР**) на етапі завершення вивчення курсу. Основною ціллю проведення контрольної роботи є встановлення інтегрального рівня засвоєння студентами теоретичних знань та умінь за результатами вивчення розділів кредитного модуля.

ПРИБЛИЗНИЙ ЗМІСТ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	
ВАРІАНТ № 1 [Виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, ...]:	
ЗАВДАННЯ ПЕРШОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
ЗМІСТ ТЕСТУ	ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ
1. Хто є найвищою посадовою особою в Україні:	А) Голова Верховної Ради України; Б) Президент України; В) Прем'єр - міністр України
2. Як називається постійний правовий зв'язок особи і держави, що виявляється в їх взаємних правах і обов'язках:	А) договір; Б) правоздатність; В) громадянство
3. Хто прийняв Конституцію України:	А) український народ; Б) Верховна Рада України; В) Президент України
4. Право на працю включає в себе:	А) можливість при досягненні певного віку влаштуватись на роботу; Б) необхідність після закінчення навчального закладу працювати; В) можливість заробляти собі на життя, вільний вибір виду праці чи згоди на працю
5. Що або хто визначається в Україні найвищою соціальною цінністю:	А) право на працю; Б) людина, її життя і здоров'я; В) право вступити в шлюб.
ЗАВДАННЯ ДРУГОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАСТУПНИХ ПОНЯТЬ:	ВІДПОВІДІ
1. Писана конституція	
2. Український народ	
3. Республіка	
4. Громадянин	
5. Ратифікація	
ЗАВДАННЯ ТРЕТЬОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
1. Назвіть економічні права і свободи громадян.	
2. В яких випадках припиняється українське громадянство [назвати і пояснити].	

3. Назвіть функції Голови міської державної адміністрації.	
4. Які питання вирішуються на місцевому референдумі?	
5. Вибори. Мета проведення виборів.	
ВАРІАНТ № 2 [Виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, ...]:	
ЗАВДАННЯ ПЕРШОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
ЗМІСТ ТЕСТУ	ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ
1. Коли Верховна Рада України проголосила Акт про незалежність України?	А) 22 січня 1919 року; Б) 16 липня 1990 року; В) 24 серпня 1991 року
2. Конституція України має силу ...	А) декларації; Б) нормативно-правового акту; В) найвищу юридичну силу
3. Принципами створення, діяльності об'єднань громадян є:	А) добровільність; Б) платність; В) законність
4. Громадянство в Україні є:	А) єдине; Б) подвійне; В) двоєдине
5. З якого моменту Конституція України набула чинності:	А) з дня її опублікування; Б) з дня її прийняття; В) через рік після прийняття
ЗАВДАННЯ ДРУГОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАСТУПНИХ ПОНЯТЬ:	ВІДПОВІДІ
1. Оптація	
2. Імміграція	
3. Біженець	
4. Інавгурація	
5. Конституція	
ЗАВДАННЯ ТРЕТЬОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ	
1. Назвіть особисті права і свободи громадян.	
2. За яких умов набувається українське громадянство [назвати і пояснити].	
3. Що встановлюється виключно законами України?	
4. Процедура проведення чергових виборів народних депутатів України.	
5. Референдум. Мета проведення референдуму.	
ВАРІАНТ № 3 [Виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є	

3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30, ...]:

ЗАВДАННЯ ПЕРШОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ

ЗМІСТ ТЕСТУ	ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ
1. Конституція України не може бути змінена:	А) в умовах надзвичайного стану; Б) в мирний час; В) за рішенням Президента України
2. Як тлумачаться сумніви щодо доведеності вини особи:	А) тлумачаться проти обвинуваченого; Б) тлумачаться на користь обвинуваченого; В) тлумачення сумнівів визначається судом залежно від обставин справи
3. Не дозволяється проведення референдуму з питань:	А) виборів; Б) податків; В) соціального захисту
4. Що є наслідком відмови скласти присягу перед Верховною Радою:	А) догана; Б) втрата депутатського мандату; В) позбавлення права виступу у Верховній Раді України на пленарному засіданні
5. Хто не має права на звернення до Конституційного Суду України:	А) Президент України; Б) Голова Верховної Ради України; В) Уповноважений Верховної Ради з прав людини

ЗАВДАННЯ ДРУГОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАСТУПНИХ ПОНЯТЬ:	ВІДПОВІДІ
1. Постійна конституція	
2. Промульгація	
3. Абсентеїзм	
4. Імпічмент	
5. Територія	

ЗАВДАННЯ ТРЕТЬОГО РІВНЯ СКЛАДНОСТІ

1. Назвіть політичні права і свободи громадян.
2. Назвіть функції мера міста.
3. Неупередженість як один із принципів виборчого права: загальна характеристика.
4. Види виборчих систем. Жорсткий список кандидатів; звичайний список кандидатів [характеристика].
5. Економічна система держави, її складові.

ПРИБЛИЗНИЙ ЗМІСТ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ

Завдання першого рівня складності виконують **УСІ СТУДЕНТИ**, а завдання другого рівня складності виконуються відповідно визначеного **ВАРІАНТУ**:

ВАРІАНТ № 1 [виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є

1, 6, 11, 16, 21, 26, 31]
ВАРІАНТ № 2 [виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32]
ВАРІАНТ № 3 [виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33]
ВАРІАНТ № 4 [виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34]
ВАРІАНТ № 5 [виконують студенти, прізвище яких за списком у журналі академічної групи є 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35]

1. Завдання першого рівня складності

[завдання мають чотири варіанти відповідей, із яких лише **ОДИН** правильний]

Завдання № 1

З наведеного переліку визначити право, гарантоване чинною Конституцією України, яке включає в себе достатнє харчування, одяг, житло:

А	право на відпочинок;	
Б	право на соціальний захист;	
В	право на достатній життєвий рівень;	
Г	право на охорону здоров'я	

Завдання № 2

З наведеного переліку визначити право, гарантоване чинною Конституцією України, яке включає в себе забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості:

А	право на відпочинок;	
Б	право на соціальний захист;	
В	право на достатній життєвий рівень;	
Г	право на охорону здоров'я	

Завдання № 3

З наведеного переліку визначити державний орган виконавчої влади:

А	Конституційний Суд України;	
Б	Верховна Рада України;	
В	Генеральна прокуратура України;	
Г	Міністерство освіти і науки України	

Завдання № 4

З наведеного переліку визначити повноваження Президента України відповідно до чинної Конституції України:

А	схвалювати рішення про надання військової допомоги іншим державам;	
Б	приймати рішення про визнання іноземних держав;	

В	затверджувати Державний бюджет України;	
Г	забезпечувати рівні умови розвитку усіх форм власності; здійснювати управління об'єктами державної власності відповідно до закону	

Завдання № 5

Відповідно до чинної Конституції України виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання:

А	про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту;	
Б	про зміну території України;	
В	про порядок використання та захисту державних символів;	
Г	про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України	

Завдання № 6

З наведеного переліку визначити повноваження Кабінету Міністрів України відповідно до чинної Конституції України:

А	приймати рішення про надання притулку в Україні;	
Б	здійснювати управління об'єктами державної власності відповідно до закону;	
В	призначати на посади та звільняти з посад усіх працівників закладів громадського харчування;	
Г	здійснювати найменування і перейменування населених пунктів і районів	

Завдання № 7

Відповідно до чинної Конституції України право на користування об'єктами комунальної власності належить:

А	до особистих прав;	
Б	до соціально-економічних прав;	
В	до культурних прав;	
Г	до політичних прав	

Завдання № 8

З наведеного переліку визначити форму безпосередньої демократії відповідно до чинної Конституції України:

А	діяльність Верховної Ради України;	
Б	вибори [або референдум];	
В	діяльність територіальних громад;	
Г	діяльність місцевих державних адміністрацій	

Завдання № 9

Відповідно до чинної Конституції України у разі дострокового припинення повноважень Президента України виконання обов'язків Президента України до обрання і вступу на посаду нового Президента України покладається:

А	на Прем'єр-міністра України;	
---	------------------------------	--

Б	на Голову Верховної Ради України;	
В	на Голову Служби безпеки України;	
Г	на Генерального прокурора України	

Завдання № 10

З наведеного переліку визначити повноваження Кабінету Міністрів України відповідно до чинної Конституції України:

А	спрямовувати і координувати роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;	
Б	призначати чергові та позачергові вибори до органів місцевого самоврядування;	
В	призначати на посади та звільняти з посад усіх працівників Національного банку України;	
Г	скасовувати акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим	

Завдання № 11

З наведеного переліку визначити повноваження Верховної Ради України відповідно до чинної Конституції України:

А	приймати відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;	
Б	призначати та звільняти голів дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймати вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;	
В	визначати засади внутрішньої і зовнішньої політики;	
Г	приймати рішення про визнання іноземних держав	

Завдання № 12

Відповідно до чинної Конституції України право на життя належить:

А	до особистих прав;	
Б	до соціально-економічних прав;	
В	до культурних прав;	
Г	до політичних прав	

Завдання № 13

Що є наслідком відмови скласти присягу перед Верховною Радою України:

А	догана;	
Б	позбавлення права виступу у Верховній Раді;	
В	втрата депутатського мандату;	
Г	втрата громадянства України	

Завдання № 14

З наведеного переліку визначити державний орган законодавчої влади:

А	Конституційний Суд України;	
---	-----------------------------	--

Б	Верховна Рада України;	
В	Генеральна прокуратура України;	
Г	Міністерство освіти і науки України	

Завдання № 15

З наведеного переліку визначити повноваження Верховної Ради України відповідно до чинної Конституції України:

А	забезпечувати рівні умови розвитку усіх форм власності; здійснювати управління об'єктами державної власності відповідно до закону;	
Б	установлювати державні символи України;	
В	організовувати і забезпечувати здійснення зовнішньо-економічної діяльності України, митної справи;	
Г	здійснювати помилування	

2. Завдання другого рівня складності

[на розуміння предмету регулювання конституційного права; відповідь оформити у вигляді ЕСЕ]:

ВАРІАНТ № 1. Відповідно до чинного законодавства України поясніть, чому народне волевиявлення ніколи не може бути повним за обсягом, а також прокоментуйте наступний вислів - **«Если бы выборы что-то решали, их следовало бы отменить»** [цитата з художнього фільму «Наш бренд - кризис»]

ВАРІАНТ № 2. Прокоментуйте наведені висловлювання щодо співвідношення ідеї правової держави та адміністративного управління:

<p>А) «Я бачу загибель тієї держави, де закон не має сили й перебуває під чієюсь владою. А там, де закон володар над правителями, а вони його раби, - я бачу спасіння держави та всі блага, які тільки можуть дарувати державам боги...» (Платон)</p>	<p>Б) «Бувають випадки, коли методи правління прекрасні, а в державі смута; але з давніх-давен і до наших днів не чути було, щоб смута виникла за досконалого правління» (Сюнь Цзи)</p>
--	--

ВАРІАНТ № 3. Прокоментуйте наступний вислів, а також визначіть позитивні і негативні риси політичної демократії: **«Демократія — марна вигадка. Нездійснений ідеал, яким пропагандист вимахує перед масами, як махають морквою перед мордою віслюка. Свобода? Маса не потребує свободи, а отримавши її, не знають, що з нею робити ... Природна нерівність людей вибиває ґрунт з-під ніг демократії. Що за безглуздий фарс — керувати державою, рахуючись з мільйонами безтямних? По-перше, вони самі не знають, що є для них благом, і, по-друге, вони не здатні користуватися тими благами, які бажають. До чого зводиться демократія? До того, наскільки переконливі гасла, вигадані хитрими, корисливими політиканами. При демократії панують слова ...»**
(Сомерсет Моєм, англійський письменник)

ВАРІАНТ № 4. Прокоментуйте даний вислів з позиції «ідеальний правитель — ідеальний стиль управління державою»: **«Если будешь слишком УМЁН, от тебя будут ждать слишком многого; если будешь слишком САМОНАДЕЯН, тебя будут избегать; если будешь слишком СКРОМЕН, тебя не будут уважать; если будешь слишком БОЛТЛИВ, на тебя не будут обращать внимания; если будешь слишком МОЛЧАЛИВ, с тобой не будут считаться; если будешь слишком СУРОВ, от тебя отшатнутся;**

если будешь слишком ДОБР, тебя растопчут»

ВАРІАНТ № 5. Прокоментуйте наступну точку зору з приводу того, що «революцію задумують мрійники, реалізують фанатики, а користуються її плодами негідники»

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ:

1. Чому конституційне право називають "державним правом", а Конституцію - "правом законів"?
2. Які види конституцій вам відомі?
3. Назвіть характерні особливості чинної Конституції України.
4. В чому полягають юридичні властивості Конституції?
5. Назвіть найголовніші конституційні принципи організації та діяльності державного і суспільного ладу.
6. Чим визначається суверенність держави?
7. Що означає положення Конституції України «Україна є незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою»?
8. У чому полягає взаємозв'язок суспільства і держав?
9. Яка форма державного правління України? У чому полягає суть даної форми правління?
10. У чому полягає суть громадянства? Які документи посвідчують належність людини до українського громадянства?
11. Чому Конституція України закріплює невеликий за обсягом перелік обов'язків людини і громадянина?
12. Чому народне волевиявлення ніколи не може бути повним за обсягом?
13. Як співвідносяться між собою поняття "конституція" і "політика"? У чому практичний зміст цієї проблеми?
14. Що ви знаєте про об'єднання громадян як суб'єктів конституційно-правових відносин?
15. Чому активне виборче право громадян при пропорційній виборчій системі вважається звуженим?
16. Які шляхи здійснення законодавчої влади в Україні?
17. Деякі фахівці вважають, що дострокове припинення повноважень парламенту Президентом України є способом реалізації конституційно-правової відповідальності, яку Глава держави застосовує до парламенту України. Чому з цим не можна погодитись?
18. Які акти видає Президент України?
19. Назвіть повноваження Кабінету Міністрів України.
20. Які акти видає Кабінет Міністрів України?
21. Назвіть основні засади судочинства.
22. На якій основі створюються і діють спеціалізовані суди в Україні?
23. Які ви знаєте принципи територіального устрою України?
24. Які можливі форми державного устрою?

25. Які територіальні одиниці утворюють систему адміністративно-територіального поділу України?
26. Як можна визначити, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади?
27. Назвіть засади, відповідно до яких здійснюється організація місцевого самоврядування.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Рейтингова система оцінки успішності студентів розраховується за 100-бальною шкалою, передбаченою системою ECTS:

1) **перевірочний тест — контроль [2 — 5 балів]**: відповідаючи на 10 запитань, студент отримує: 5 балів, "відмінно" [0-1 помилка]; 4 бала, "добре" [2-3 помилки]; 3 бала, "задовільно" [4-5 помилок]; 2 бала, "не задовільно" [6 і більше помилок];

2) **вирішення ситуаційних вправ [0 — 5 балів]**: 5 балів ["відмінно"]; 3-4 бала ["добре"]; 1-2 бала ["задовільно"]; 0 балів ["не задовільно"];

3) **виконання тематичного завдання [0 — 5 балів]**: 5 балів ["відмінно"]; 3-4 бала ["добре"]; 1-2 бала ["задовільно"]; 0 балів ["не задовільно"];

4) **модульна контрольна робота [0 — 15 балів]**: 0 балів ["незадовільно"]; 5 балів ["задовільно"]; 10 балів ["добре"]; 15 балів ["відмінно"];

5) **можлива контрольна робота для підвищення рейтингового балу [0 — 25 балів]**: 0-5 балів ["незадовільно"]; 6 - 10 балів ["задовільно"]; 11 - 20 балів ["добре"]; 21 - 25 балів ["відмінно"]. Сума балів за кожне з питань контрольної залікової роботи переводиться до залікової оцінки згідно шкали оцінювання.

Штрафні бали [-3 бала] за:

- 1) **кожне** невиконане завдання для поточного контролю;
- 2) **кожне** пропущене і не відпрацьоване заняття.

Необхідними **умовами допуску до заліку є відсутність заборгованостей** у студентів з дисципліни; мінімум одна **позитивна атестація; стартовий рейтинг 40 балів**.

Студенти, які набрали протягом семестру 0 - 34 **балів**, до заліку не допускаються.

Студенти, які набрали протягом семестру 35 - 59 **балів**, обов'язково пишуть підсумкову контрольну роботу.

Студенти, які набрали упродовж семестру рейтинг 60-64 **балів**, отримують оцінку "автоматом".

Студенти, які набрали упродовж семестру рейтинг від 65 **балів і більше**, отримують оцінку "автоматом" або виконують **залікову контрольну роботу** для підвищення значення своєї рейтингової оцінки, але при цьому набрані впродовж семестру бали анулюються.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
95 – 100	A	Відмінно
85 – 94	B	Дуже добре
75 – 84	C	Добре
65 – 74	D	Задовільно
60 – 64	E	Достатньо
35 – 59	FX	Незадовільно (не зараховано)
0 – 34	F	Не допущено

ДОДАТКИ [ОПОРНІ ТАБЛИЦІ]

Таблиця № 1. Види конституцій

<i>Писана конституція</i> - єдиний нормативний акт, прийнятий у суворо встановленому порядку, має чітку внутрішню структуру [глави, розділи, параграфи]:	<i>Неписана конституція</i> - декілька документів, прийнятих у різний час і в різному порядку, але за своїм змістом вважаються конституцією держави [Великобританія]:
А) Конституція Пилипа Орлика від 05.04.1710;	А) "Велика Хартія Вольностей", 1215;
Б) Конституція СРСР, 1924 ("ленінська конституція");	Б) "Форма правління державою Англії, Шотландії, Ірландії та володіннями, які їм належать. Знаряддя управління", 1653;
В) Конституція СРСР, 1936 ("сталінська конституція");	В) "Біль про права", 1688;
Г) Конституція СРСР від 07.10.1977 тощо	Г) "Закон про діяльність і повноваження профспілок", 1983 тощо
<i>Дарована конституція</i> - підготовлена і введена в дію одноособовим актом монарха або метрополією своїй колишній колонії [Великобританія - Індія];	<i>Народна конституція</i> - прийнята загальноновизнаними демократичними засобами [прийнята парламентом; прийнята шляхом референдуму тощо];
<i>Гнучка конституція</i> - зміни і доповнення вносяться за спрощеною процедурою шляхом голосування простою більшістю депутатів, присутніх у парламенті;	<i>Жорстка конституція</i> - зміни і доповнення вносяться за спеціальною процедурою [голосування половини депутатів від конституційної більшості складу законодавчого органу];
<i>Постійна конституція</i> - конституція, яка прийнята, дарована, затверджена на невизначений час;	<i>Тимчасова конституція</i> - конституція, яка прийнята на певний час або до настання певної події, визначеною конституцією.

Таблиця № 2. Відмінності норм Конституцій у редакції 1996 і 2004

	Конституція України - 1996	Конституція України - 2004
1. Форма правління	Президентсько-парламентська	Парламентсько-президентська
2. Президент України	Призначає і звільняє прем'єр-міністра, міністрів, керівників центральних органів влади	Вносить на розгляд Ради кандидатуру прем'єр-міністра. Кандидатури міністрів затверджуються указами президента за погодженням з прем'єром.
	Призначає і звільняє голів облдержадміністрацій	
	Генеральний прокурор призначається Радою за поданням президента. Звільняє главу ГПУ	За поданням Кабміну призначає голів облдержадміністрацій
	Має право розпустити Раду, якщо протягом 30 днів чергової сесії парламент не може почати роботу в пленарному режимі	Генеральний прокурор призначається і звільняється рішенням парламентської більшості
		Має право розпустити парламент, якщо протягом 30 днів депутатські фракції не сформували коаліцію, протягом 60 днів коаліція не сформувала Кабмін, протягом 30 днів чергової сесії Рада не

		може розпочати роботу в пленарному режимі
3. Верховна Рада України	Вибори проходять за змішаною системою (225 депутатів - мажоритарники, 225 обираються за списками партій). Парламент обирається на 4 роки	Вибори проходять за пропорційною системою – за партійними списками. Парламент обирається на 5 років
	У разі смерті, відставки та імпічменту президента його обов'язки виконує прем'єр-міністр	У разі смерті, відставки та імпічменту президента його обов'язки виконує голова Верховної Ради
	Парламент працює без коаліції, більшість становлять парламентські фракції та позафракційні депутати	Парламентську більшість формує коаліція виключно парламентських фракцій, сформованих після виборів
	Народні депутати можуть не входити ні в одну з парламентських фракцій	Повноваження обраного за партійним списком депутата припиняються в разі, якщо він не увійшов в яку-небудь парламентську фракцію. У разі виключення депутата з фракції за рішенням керівництва, він також позбавляється мандата
	Спікер парламенту не має права підписувати закони в обхід президента	У разі ветовання законів президентом, Рада має право подолати вето. Закон набирає чинності після його публікації за підписом спікера
	Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою безстроково	Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою безстроково
4. Прем'єр-міністр України, Уряд України	Голова виконавчої влади – президент. Всі міністри – у прямому підпорядкуванні у президента	Глава виконавчої влади – прем'єр. Міністри підкоряються коаліційній більшості парламенту і прем'єру. У підпорядкуванні президента перебувають глави СБУ, Міноборони, МЗС
	Кабмін складає з себе повноваження перед новообраним президентом	Кабмін складає з себе повноваження перед новообраним парламентом
	Кількість віце-прем'єр-міністрів обмежується трьома (не рахуючи першого прем'єра)	Кількість віце-прем'єрів не обмежується
	У разі смерті, відставки та імпічменту президента його обов'язки виконує прем'єр-міністр	У разі смерті, відставки та імпічменту президента його обов'язки виконує голова Верховної Ради

Таблиця № 3. Загальні засади державного ладу в Україні

Форма правління [порядок утворення та організації вищих органів влади]:	Політичний режим [здійснення влади в державі]:	Державний устрій [порядок взаємодії центральної, регіональної та місцевої влади]:	Державні символи:
<p><i>змішана республіка</i> [влада в державі здійснюється колегіальним органом, який обирається населенням країни на певний строк]:</p> <p>1) <i>Президентсько-парламентська</i>: 28.06.1996 - 08.12.04</p> <p>2) <i>Парламентсько-президентська</i>: 08.12.04 - до рішення Конституційного Суду України [вересень 2010 р.] щодо затвердження в Україні Конституції 1996 року</p> <p>3) <i>Президентсько-парламентська</i>: рішення Конституційного Суду України щодо затвердження в Україні Конституції 1996 року вересень 2010 - 22.02.2014</p> <p>4) <i>Парламентсько-президентська</i>: з 22.02.2014 і до тепер</p>	<p><i>демократичний</i>:</p> <p>1) легальне існування політичних партій; 2) періодичні вибори; 3) наявність свободи слова; 4) гарантія і забезпечення прав і свобод</p>	<p>1) <i>унітарна</i> [проста] держава з <i>автономним утворенням</i> у своєму складі - Автономна Республіка Крим [АРК]:</p> <p>А) з 28.02.2014 <i>територія АРК</i> в результаті неоголошеної війни Російською Федерацією [РФ] Україні вважається <i>тимчасово окупованою територією</i>, а РФ - <i>державою - агресором</i>;</p> <p>Б) 16.03.2014 в Криму відбувся <i>референдум</i> про приєднання Республіки Крим до РФ;</p> <p>В) 18.03.2014 Республіка Крим на правах суб'єкта федерації увійшла до складу Російської Федерації</p>	<p>1) Державний Герб; 2) Державний Гімн; 3) Державний Прапор; 4) власна національна грошова одиниця - гривня</p>

Таблиця № 4. Правовий статус особи

Громадянин	Іноземець	Особа без громадянства	Біженець	Тимчасовий внутрішній переселенець
1) особа, що належить до постійного населення будь-якої держави, користується правами і виконує	1) особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином /підданим іншої держави або держав	1) особа, яку жодна держава не вважає своїм громадянином або підданим;	1) особа, яка втратила громадянство або підданство;	1) особа, яка з незалежних від неї життєвих обставин вимушена покинути своє місце проживання через або з метою

обов'язки, встановлені законами цієї держави				уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насилення, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру;
2) держава за формою правління є республікою або монархією;			2) змушена змінити країну свого постійного проживання на іншу, побоюючись за своє життя через певні переслідування	2) такою особою визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні;
Особа може мати виключно єдине громадянство;		"Біпатрид" - особа одночасно є громадянином декількох держав		"Апатрид" - відсутність громадянства у особи

Таблиця № 5. Способи набуття громадянства

1) за народженням	2) шляхом натуралізації	3) у разі репатріації	4) в результаті оптації
"філіація" - набуття громадянства за народженням	"натуралізація" - надання державою свого громадянства іноземцеві або особі без громадянства	"репатріація" - повернення емігрантів у країну, звідки вони походять, з поновленням їх у правах громадянства	"оптація" - вибір особою громадянства з метою усунення подвійного громадянства
5) "за правом крові"		6) "за правом ґрунту [землі]"	
незалежно від місця народження дитина набуває громадянство держави, громадянами якої є її батьки		дитина набуває громадянство держави, на території якої вона народилася, незалежно від громадянства її батьків	

Таблиця № 6. Підстави набуття громадянства України [Закон України від 18.01.2001]

1) за народженням;
2) за територіальним походженням;
3) внаслідок прийняття громадянства;
4) внаслідок поновлення у громадянстві;
5) внаслідок усиновлення громадянами [громадянином] України;

6) внаслідок встановлення над дитиною опіки або піклування громадянами [громадянином] України;
7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки громадянами [громадянином] України;
8) внаслідок встановлення батьківства [материнства];
9) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного або обох батьків дитини

Таблиця № 7. Умови прийняття до громадянства України [Закон України від 18.01.2001]

1) припинення іноземного громадянства;
2) проживання в Україні упродовж останніх 5 років;
3) наявність законних джерел існування [А) житло, робота, навчання + Б) умова не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні або притулок в Україні];
4) володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування [умова не поширюється на осіб з певними фізичними вадами: глухі, німі, сліпі];
5) визнання і дотримання Конституції України, законів України

Таблиця № 8. Способи припинення громадянства України [Закон України від 18.01.2001]

1) відмова від українського громадянства [вихід з громадянства; депатріація]:	2) втрата громадянства України [автоматичне припинення громадянства за певних умов]:
А) громадянин постійно проживає за межами України;	А) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття;
Б) громадянин подає письмову заяву-клопотання на ім'я Президента України про вихід з громадянства України	Б) добровільний вступ на військову службу до іншої держави;
	В) набуття українського громадянства внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів

Таблиця № 9. Види конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина

Види конституційних прав, свобод, обов'язків	Характеристика	Відповідні статті Конституції
1. Громадянські [особисті] права	можливості щодо фізичного та біологічного існування людини + можливості щодо задоволення людиною власних матеріальних, духовних тощо потреб	27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 53, 59, 60, 61, 62, 63
2. Політичні права	можливості щодо безпосередньої участі у державному житті країни	34, 36, 38, 39, 40, 15
3. Економічні права	можливості щодо участі у виробництві матеріальних благ	41, 42, 43, 44, 45
4. Соціальні права	можливості щодо забезпечення належними соціальними умовами життя	46, 47, 48, 49

5. Культурні права	можливості доступу до духовних цінностей свого народу, нації та всього людства	53
6. Екологічні права	безпечне екологічне середовище	50
7. Конституційні обов'язки	обов'язкові для виконання (дотримання) усіма	53, 65, 66, 67, 68

Таблиця № 10. Форми народовладдя в Україні

1) пряма [безпосередня] демократія - безпосередня участь народу у прийнятті важливих рішень державного життя:		
Вибори проводяться для визначення особи, яка, з точки зору більшості виборців, найбільш достойна займати виборну посаду	Референдум - голосування населення всієї країни або певної частини її населення з метою вирішення найважливіших питань державного і суспільного життя	Загальні збори громадян за місцем проживання
Види виборів:	Види референдуму:	
1) місцеві;	1) місцевий (голосування певної частини населення країни);	
2) парламентські;	2) державний (голосування населення всієї країни)	
3) президентські;		
4) чергові;		
5) позачергові;		
6) додаткові (замість депутатів, які вибули)		
2) представницька демократія - спосіб вираження та утвердження волі громадян через обраних ними своїх представників до органів влади:		
А) діяльність Верховної Ради України	Б) діяльність Президента України	В) діяльність органів місцевого самоврядування

Таблиця № 11. Види референдумів

	Загальнодержавний	Місцевий
1. Питання, які можуть бути винесені на референдум:	А) затвердження Конституції, її окремих положень; внесення змін і доповнень до Конституції;	Прийняття, зміна, скасування рішень з питань, віднесених до компетенції органів місцевого самоврядування відповідного рівня: А) Стратегія розвитку міста на певний період; Б) формування міського бюджету тощо
	Б) прийняття, зміна, скасування законів;	
	В) визначення основних положень правових актів	
2. Питання, які вирішуються виключно референдумом:	А) зміна території країни;	Реорганізація або перейменування відповідних адміністративних одиниць (область, місто, район)

	Б) остаточне затвердження змін до чинної Конституції;	
	В) входження до складу міждержавних об'єднань та вихід з них	
3. Питання, які не можуть вноситись на референдум:	А) питання бюджету, податків, амністії;	А) кадрові питання + питання, що не належать до компетенції органів місцевого самоврядування;
	Б) кадрові питання;	
	В) помилування;	Б) скасування рішень вищестоящих органів
	Г) запровадження або відміна надзвичайного стану	
ЗВЕРНУТИ УВАГУ: Референдум призначає Президент України, якщо: 1) Верховна Рада України внесла зміни до трьох розділів Конституції або до одного з них: 1 (Загальні положення), 3 (Вибори. Референдум), 13 (Внесення змін до Конституції України);	ЗВЕРНУТИ УВАГУ: Референдум призначає Президент України, якщо: 2) дотримана процедура ініціювання референдуму за народної ініціативи	ЗВЕРНУТИ УВАГУ: Референдум призначає Верховна Рада України, якщо Президент України підписав Указ щодо зміни території країни, а парламент його ратифікував (затвердив)

Таблиця № 12. Проведення загальнодержавного референдуму за народної ініціативи

Як реалізувати народну ініціативу:	Що не можна вирішувати референдумом за народної ініціативи:
1) створити ініціативну групу на зборах не менше чим 2000 громадян України, які мають право голосу (у складі групи - не менше 500 громадян, яким більше, ніж 18 років)	1) питання щодо зміни території країни
2) зареєструвати групу у Центральній Виборчій комісії України	2) питання щодо зміни 1, 3, 13 розділів Конституції (але можна змінити Конституцію повністю)
3) зібрати упродовж 40 днів з моменту реєстрації не менше 3 мільйонів підписів громадян, при цьому в 17 областях необхідно зібрати не менше 100 тисяч підписів в кожній з них	3) питання щодо зміни податків або бюджету країни в цілому
4) перевірка зібраних підписів Центральною Виборчою Комісією	4) проголошення амністії
5) якщо після перевірки ЦВК залишиться не менше 3 мільйонів підписів громадян, Президент України підписує Указ про проведення референдуму	

Таблиця № 13. Види виборчих систем

Виборча система - сукупність установлених законом правил проведення виборів; порядок здійснення певних процедур виборчої кампанії та способів визначення результатів голосування:		
Мажоритарна виборча система:	Пропорційна виборча система:	Змішана виборча система:
1) обраним вважається кандидат, який набрав більшість голосів виборців:	1) за місця в парламенті змагаються не окремі кандидати, а політичні партії;	виборець одночасно голосує за конкретного кандидата і за певну політичну партію
А) мажоритарна система абсолютної більшості: обрання кандидата за умови підтримки 50 % виборцями + 1 голос;	2) політична партія формує свій список кандидатів на виборні посади, виборець голосує за список політичної партії, якій він симпатизує:	
Б) мажоритарна система відносної більшості: обраним вважається кандидат, який набрав голосів більше, ніж кожний з його суперників окремо	А) жорсткий список кандидатів [розташування прізвищ кандидатів у пріоритетному порядку]	
	Б) звичайний список кандидатів [розташування прізвищ в алфавітному порядку]	

Таблиця № 14. Види об'єднань громадян

За організаційно-правовими властивостями:	За масштабами діяльності:	Залежно від цілей створення:
1) масові об'єднання громадян [політичні партії; професійні спілки; творчі спілки тощо];	1) міжнародні [територія України + територія хоча б однієї іншої держави];	1) політичні партії [об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формування органів влади, місцевого самоврядування і представництво в їх складі];
2) органи громадської самодіяльності [громадські формування з охорони громадського порядку тощо];	2) всеукраїнські [територія України + місцеві осередки у більшості її областей];	2) громадські організації [об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів];
3) органи громадського самоврядування	3) місцеві	

[ради і колективи мікрорайонів; домові, вуличні комітети тощо];	[територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці або регіону];	
--	---	--

Таблиця № 15. Верховна Рада України: структура, порядок роботи

1) 450 народних депутатів України [після дострокових виборів до ВР у 2014 — 422 народних депутата];			
2) Структура Верховної Ради України:			
А) Голова Верховної Ради України [“спікер”];	Б) перший заступник Голови Верховної Ради України;	В) заступник Голови Верховної Ради України;	
3) Види депутатських об*єднань:			
А) профільні <i>комітети</i> Верховної Ради України [об'єднання депутатів за професійною ознакою];	Б) спеціальні та тимчасові депутатські слідчі <i>комісії</i> Верховної Ради України;	В) <i>фракції</i> Верховної Ради України [об'єднання депутатів за політичною ознакою];	
4) Форми діяльності депутатів:			
А) пленарні засідання;	Б) робота в комітетах;	В) робота з виборцями;	Г) парламентські слухання
5) Депутатський <i>мандат</i> [посвідчення особи народного депутата]:			
А) <i>імперативний</i> депутатський мандат — виборці не мають можливості позбавити народного обранця його депутатської діяльності;		Б) <i>вільний</i> депутатський мандат — виборці мають можливість позбавити в депутатській діяльності народного обранця у разі невиконання ним перед виборчих обіцянок	
Депутатський <i>імунітет</i> - неможливість притягнення до юридичної відповідальності окремого депутата без згоди конституційної більшості депутатів ВР України;		Депутатський <i>індемнітет</i> - народний депутат не несе відповідальності за свої висловлювання за винятком наклепу, образи честі і гідності щодо свого опонента	
6) Стадії <i>законодавчого</i> процесу:			
1. Законодавча ініціатива			
2. Розробка законопроекту			
3. Обговорення законопроекту в Комітетах Верховної Ради України			
4. Розгляд законопроекту Верховною Радою на пленарному засіданні (два-три читання)			
5. Прийняття закону			
6. Підписання закону Головою Верховної Ради і передача його на розгляд Президентові України			
7. Розгляд і підписання закону Президентом України			
8. Публікація закону			
9. Закон набирає чинності			

Таблиця № 16. Органи виконавчої влади України

Вищий орган виконавчої влади:	Центральні органи виконавчої влади:	Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом:	Місцеві органи виконавчої влади:
Кабінет Міністрів України	1) міністерства;	1) Антимонопольний комітет України;	1) обласні державні адміністрації;
	2) державні служби;	2) Фонд державного майна України;	2) районні державні адміністрації;
	3) державні агентства;	3) Державний комітет телебачення і радіомовлення України;	3) Київська міська державна адміністрація;
	4) державні інспекції;		4) Севастопольська міська державна адміністрація;
	5) Пенсійний фонд України;		5) територіальні органи центральних органів виконавчої влади;
	6) Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;		
	7) Адміністрація Державної прикордонної служби;		
	8) Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації		

Таблиця № 17. Суди в Україні

	Конституційний Суд України	Загальні суди України	Спеціалізовані суди [А) господарські; Б) адміністративні]
1. Компетенція [питання, що розглядаються судом]	Стаття 150, 151 Конституції України	Розгляд кримінальних, адміністративних, трудових, цивільних, сімейних справ	А) господарські справи, що виникають між юридичними особами + справи щодо банкрутства; Б) справи щодо порушень з боку органів державного управління
2. Хто може звернутися до суду	Стаття 150, 151 Конституції України	Фізичні, юридичні особи без обмежень	А) юридичні особи + справи щодо банкрутства - фізичні особи; юридичні особи

			Б) фізичні особи; юридичні особи
3. Кількість судів	1	А) Верховний Суд України; Б) Вищий спеціалізований суд України; В) місцеві суди [районні; районні у містах; міські та міські районні суди; військові суди гарнізонів]	А) господарські суди: АР Крим; обласні; Київський, Севастопольський господарський суд; Вищий господарський суд України; Б) адміністративні суди: окружні суди; Вищий адміністративний суд України
4. Вимоги до судді [вік, стаж роботи, строк проживання в Україні, освіта, володіння укр. мовою]	Стаття 148 Конституції України	Стаття 127 Конституції України	Стаття 127 Конституції України
5. Порядок призначення суддів	Стаття 148 Конституції України	Стаття 128 Конституції України	Стаття 128 Конституції України

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституційне право України. Повний курс: Навч. посібник / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. - 2 видання, перероблене і доповнене. - К.: Юрінком Інтер, **2012**.
2. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія / М.І. Смокович. - К.: Юрінком Інтер, **2014**.
3. Захист прав людини. Європейський суд з прав людини у сфері кримінального судочинства: зб.судової практики / укладач Потьомкін А.О. -К.: Юрінком Інтер, **2014**.
4. Судоустрій України: підручник / за заг.ред. М.А. Погорецького, О.Г. Яновської. - К.: КНУ, **2015**.
5. В. Горбулін. Крим. Війна: передумови російської агресії / Рада національної безпеки і оборони України, 18.02.2016 [Див.: Влащенко Наташа. Кража, или Белое солнце Крыма — Харьков: Фолио, **2017**].
6. Влащенко Наташа. Кража, или Белое солнце Крыма — Харьков: Фолио, **2017**.
7. Конституція України у судових рішеннях / М.П. Орзіх, А.А. Єзеров, Д.С. Терлецький. - К.: Юрінком Інтер, **2011**.
8. Правове регулювання інформаційних відносин: законодавство, судова практика /упоряд. В.С. Ковальський, О.С. Захарова, І.С. Примак. - К.: Юрінком Інтер, **2011**.
9. Копейчиков В.В., Основи конституційного права України. Навчальний посібник. - К.: Юрінком Інтер, **2010**.

10. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні: Монографія / Н.Д. Квасневська. - К.: Юрінком Інтер, **2010**.

11. Фрицький О.Ф., Конституційне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, **2002**.

12. Захист прав споживачів: підручник / Л.М. Іваненко, О.М. Язвінська. - К.: Юрінком Інтер, **2014**.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

13. Конституція України від 28.06.1996 - URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/paran4175#n4175>; <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

14. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948. - К., 1990.

15. *Європейська Хартія про місцеве самоврядування* // *Віче*. - 1993. - № 36.

16. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 // Відомості Верховної Ради України, 1990. - № 3.

17. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 // Відомості Верховної Ради України, 1991. - № 53.

18. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 // Відомості Верховної Ради України, 1991. - № 38.

19. Про державний кордон: Закон України від 04.11.1991 // Відомості Верховної Ради України, 1992. - № 2. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

20. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

21. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

22. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 // Відомості Верховної Ради України, 1996. - № 47

23. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 // Відомості Верховної Ради України, 1997. - № 24

24. Про Конституційний Суд України: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1997. - № 43 (нова редакція 2016 р.)

25. Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1997. - № 43

26. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>

27. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1998. - № 24
28. Про центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>
29. Про місцеві державні адміністрації: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1999. - № 20, 21
30. Про столицю України - місто-герой Київ: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1999. - № 11
31. Про політичні партії в Україні: Закон України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
32. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
33. Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 02.04.2010 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/2010>
34. Про затвердження Положення про Постійного Представника Президента у Конституційному Суді: Указ Президента України від 22.05.1998, № 504/98
35. Положення про паспорт громадянина України: Постанова Верховної Ради України від 02.09.1993
36. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001- URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
37. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
38. Положення про Апарат Верховної Ради України: Розпорядження Голови Верховної Ради України від 24.09.2010 № 796 — URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
39. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
40. Про судоустрій і статус суддів: Закон України URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
41. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
42. Децентралізація влади. Законодавство. Роз*яснення. Зразки документів / за ред. В.В. Бондаренка. - Київ: Юрінком Інтер, 2017.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- 1) <http://www.rada.kiev.ua/> [Верховна Рада України];
- 2) <http://www.kmu.gov.ua> [Кабінет Міністрів України];
- 3) <http://www.nau.kiev.ua> [Нормативні акти України].